

ივერია

ფასი ნომრისა 6 კაპეიკი.

№ 21

კვირა, 23 ივლისი

ყოველკვირეული გაზეთი

ფასი წლის დამლევამდის 3 მან.; სუთი თეთი 2 მან. | 1877—1906 | ადრესი: ტფილისი, ფრეილინის ქ., №5, ტელეფ. № 922.

„ივერიის“ სალკუ ნომერი ტფილისში და ტფალისს გარეთ ღირს 6 კაპეიკი.

სამედიუმების ბროშა

საფრანგეთის შესანიშნავი მწერალი ტოკვილი, რომელსაც მეცნიერებაში სამაგალითოდ ცნობილი წიგნი აქვს დაწერილი „ამერიკის დემოკრატიის“ შესახებ, თავის ნაწარმოების ერთ ადგილას ეხება პატარა და დიდ ერებს და არკვევს, თუ როგორ და რამდენად არის შესაძლებელი დემოკრატიის განვითარება დიდა და პატარა ერში. იგი ამბობს, რომ დემოკრატიულ წესწყობილების აყვავება უფრო მოსახერხებელი და შესაძლებელია პატარა ერში, რადგან პატარა ერი, თავის სიმცირის გამო, საუკეთესო ხელის შემწეობ პირობას წარმოადგენს დემოკრატიულ რეჟიმის დასამყარებლად.

„პატარა ერებში — სწერს იგი — საზოგადოების თვლი ყველაფერს სწვდება; გაუმჯობესება საზოგადოებრივ ცხოვრების ყოველ წერილმანს ეხება: რადგან ხალხს მცირე ძალა აქვს, ამიტომ არ შეუძლია გამოეყდოს საგარეო პოლიტიკას, მოინდომოს სხვა ხალხების დაპყრობა, და მთელი მისი ძალა და საშუალება ხმარდება შინაურ კეთილდღეობის საქმეს და არ ეწირება მსხვერპლად წარმავალ საგარეო დიდება-სახელს. რადგან ასეთ საზოგადოებაში შუათანა ქონების პატრონ ადამიანთა რიცხვი დიდია, ამიტომ მოქალაქენი თითქოს ბუნებრივად ერთმანეთის თანასწორნი ხდებიან, ზნე-ჩვეულებასაც ასეთ ხალხში უფრო მარტივი და მშვიდი ხასიათი აქვს. და ასე, თუ მივიღებთ მხედველობაში გონებრივ და ზნობრივ განვითარების მეტნაკლებობას და გავსჯიან, იმ დასკვნამდის მივალთ, რომ პატარა ერებში მეტი კმაყოფილებაა, უფრო სქელი მოსახლობა არის და უფრო მეტი სიმშვიდეა, ვიდრე დიდ ერებში. როცა ტირანია (პატარავლობა) გამეფდება რომელსმე პატარა ერში, აქ იგი უფრო უსიამოვნო და ძნელად ასატანი ხდება, ვიდრე სხვაგან სადმე, ვინაიდან აქ პატარავლობას პატარა წრე აქვს ასპარეზად და ამიტომ ცხოვრების ყოველ მხარეს სწვდება. აქ ტირანია ვერ ახერხებს ერთი რომელიმე მთავარი სფერა ჩივდოს ხელში და ამიტომ იგი ხდება აუტანად ძალმომრეობისა და შევიწროების გამოშხატველი. პოლიტიკურ სფეროდან, რომელიც ჩვეულებრივ შეადგენს ტირანიის საკუთნოს, ტირანია ედება ადამიანთა კერძო ცხოვრებასაც. იგი არა თუ განაგებს მოქალაქეთა მოქმედებას, არამედ ცდილობს დაიმორჩალოს და განა-

გოს მათი გემოვნება; იგი არ კმაყოფილდება, რომ განაგებს სახელმწიფოს, — ამავე დროს ცდილობს ეგანგოს კერძო ოჯახური ცხოვრებაც. მაგრამ ეს იშვიათი მოვლენაა, და პატარა საზოგადოებათა ცხოვრების ბუნებრივ პირობას შეადგენს თავისუფლება. აქ მთავრობის ძალა დიდად მიჰზიდველი არ არის ადამიანის თავმოყვარეობისათვის და მოქალაქეთა საშუალებაც ფრიად შეზღუდულია და ხელს არ უწყობს, რომ უმაღლესი საგამგებლო ძალა-უფლება მხოლოდ ერთმა ადამიანმა დაისაკუთროს. და ეს რომ კიდევ მიხედეს, მოქალაქეებს ადვილად შეუძლიათ შეერთდნ და შეერთებულის ძალით ხელად ძირს ჩამოაგდონ მტარვალთ და მოსპონ ტირანია. ამიტომ პატარა ერები ყოველთვის აკვანი ყოფილან პოლიტიკურ თავისუფლებისა... რომ ქვეყნად მხოლოდ პატარა ერები არსებობდნ და დიდები არ იყვენ, უმეკველია, კაცობრიობა უფრო თავისუფლად და ბედნიერად იცხოვრებდა. მაგრამ ნამდვილად დიდი ერები არსებობენ და მათი მოსპობა, რასაკვირველია, არ შეიძლება. ამ გაჩნეობას შეაქვს კაცობრიობის ცხოვრებაში ახალი ელემენტი, რომელსაც ძალა ეწოდება. რას აქმნევს რომელიმე პატარა ხალხი თავის კმაყოფილებას და თავისუფლებას, თუ მუდამ შიშში იქნება, რომ უფრო ძლიერნი მას თავს დაეცემიან და გაანადგურებენ ან დაიპყრობენ? რა სარგებლობას მოუტანს მას თავისი საკუთარი ვაჟრობა და მრეწველობა, თუ მეორე ხალხი ვაბატონებული იქნება ზღვებსა და ბაზარზე? პატარა ხალხები ხშირად უბედურნი არიან არა თავის სიმცირის გამო, არამედ იმიტომ, რომ მცირე ძალა აქვთ; დიდი ერებიც ჰვავადებიან არა თავის სიდიდის გამო, არამედ თავის ძალის წყლიანით. მაშასადამე, ერებისათვის ძალა შეადგენს ხშირად ერთ-ერთ მთავარ პირობას არსებობისა და ბედნიერებისა. აქედ წარმოსდგება, რომ პატარა ერები, თუ დამოუკიდებელ არსებობისთვის განსაკუთრებით ხელის შემწყობი გარემოება არ დაურჩათ, ბოლოს და ბოლოს ან თავის ნებით უერთდებიან დიდ ერებს, ან ძალით იმორჩილებენ მათ მათზე უფრო ძლიერი ხალხები. და, აი, ამიტომ, — რომ ერთად შეერთებულ იქმნას უპირატესობანი, რომელნიც თან ახლავს ერის მცირე და მრავალრიცხოვანობას, — შემოღებულ იქმნა ეკონომიკურ სისტემა პოლიტიკურ წყობილებისა. საქმარისა გადავხედოთ ამერიკის შეერთებულ შტატებს, რომ შეგნიშნათ ყველა კარგი შედეგები, რომელნიც გამოიღანარებობენ ამ სისტემიდან.“

შემდეგ ტოკვილი დაწვრილებით არკვევს ამ აზრს. იგი ვრცლად ამტკიცებს, რომ ამერიკის ფედერაციაში ხალხნი პატარა ერთეულებად არიან დაყოფილნი და იმავე დროს ერთ მთელ პოლიტიკურ ორგანიზმსაც შეადგენენ. ამიტომაც იქ დემოკრატიული წყობილება უმწვერვალეს განვითარებად-

დისა მიღწეული და თავისუფლება სავსებით უზრუნველყოფილი არის. სახელმწიფოს მთელი მოქალაქეობისთვის სავსებით დემოკრატიულ საფუძველზეა დამყარებული და არ არის იქ არც ერთი დაწესებულება, რომელიც დემოკრატიის მტრობდეს და მის წინააღმდეგ ბრძოლას ეწეოდეს. ეკლესიაც, რომელიც საზოგადო კონსერვატიული დაწესებულებაა და დემოკრატიის ვერ ურიგდება, ამერიკაში დემოკრატიისთან შეთანხმებული და შერიგებულია.

„შეცდომით ჰგონიათ, — სწერს ტოკვილი, — რომ კათოლიკური სარწმუნოება ბუნებრივი მტერია დემოკრატიისა... შეიძლება ვთქვათ, რომ შვეიცარიულ შტატებში არ არის ისეთი სარწმუნოებრივი მოძღვრება, რომელიც მტრობდეს დემოკრატიულ-რესპუბლიკურ დაწესებულებებს. ყველა აღსარების ამდგომლობა იქ არსებითად ერთსა და იმავეს ლაპარაკობს, — მათი ქადაგება დემოკრატიულ კანონების თანხმა არის. ერთხელ, როცა მე შვეიცარიულ შტატების ერთ ქალაქში ვიყავი დროებით, მიმიწვიეს ერთ პოლიტიკურ კრებაზე, რომელსაც აჯანყებულ პოლონელებისთვის შემწეობის აღმოჩენა, ფულისა და იარაღის მიწოდება ჰქონდა მიზნად. წავედი და ვნახე ორი თუ სამი ათასი კაცი, შერეული ერთ დარბაზში. მალე მოვიდა მღვდელიც, საეკლესიო ტანისამოსით შემოსილი, და ავიდა კათედრაზე, რომელიც ორატორებისთვის იყო დანიშნული. დამსწრეებმა ქუდები მოიხადეს, ხოლო მღვდელმა დაიწყო ლაპარაკი და დაახლოვებით სიტყვა შემდეგი: „ღმერთო, ყოვლის შემძლებლო! შენ, რომელიც უმაგრებდა გულს ღ უმართავდი ხელს ჩვენს მამებს, როცა ისინი თავის ხალხის წმინდა უფლებებს იცავდნენ, შენ, რომელმაც მოგვანიჭე გამარჯვება საზოგადო შვიწროებაზე და მოეც ჩვენს ხალხს სიკეთე მშვიდობისა და თავისუფლებისა, — შენ, უფლო, მიაპყარ შენი კეთილი თვალი დედამიწის მეორე ნახევარსაც; შეხედე შებრალებით გმირ ხალხს, რომელიც იბრძვის ახლა, როგორც ჩვენ ვიბრძოდით ოდესღაც იმავე უფლებების დასაცავად. ღმერთო, რომელმაც შეპყმენ ყველა აღამიანი ერთის სახისად, ნუ მისცემ ნებას, რომ დესპოტიზმმა დასახიჩროს შენი ქმნილება და დასტოვოს დემიწაზე უთანასწორობა. ყოვლის შემძლებლო ღმერთო, უბატრონე პოლონელებს და ვადაქციე ისინი თავისუფლების ღირსად; მიეც შენი სიბრძნე მათ მჩრეველ-დამრიგებლად და შენი ძალა მათ ხელთ-საბრძოლველად; დააფრთხე მტერნი მათნი, ვაცალკევე სახელმწიფონი, რომელნიც მათს მოსპობას ცდილობენ. ღმერთო, მოუვლინე მომხრეები პოლონეთსა სამართლიან საქმეს; ჰქმენ, რომ საფრანგეთის ხალხმა თავი დააღწიოს იმ უმოქმედობას, რომელსაც მას უღალად ადებს მისი მთავრობა და აღსაფცს ერთხელ კიდევ მსოფლიო თავისუფლებისთვის საბრძოლველად. ყოვლის შემძლებლო ღმერთო, ისმინე ლოცვა ჩვენი და ისხენ პოლონელები! ამინ“ და მთელმა კრებამ სასოებით გაიმეორა: „ამინ!“

ამ პატარა ამბის აღწერით ახსიათებს ტოკვილი სამღვდლოებისა და ეკლესიის პოლიტიკურ ხასიათს ერთ-ერთ ნამდვილ დემოკრატიულ სახელმწიფოში. ასე ქადაგობს და ექომაგება ხალხის თავისუფლებას სამღვდლოება იქ, სადაც სრული დემოკრატიული წესწყობილებაა დამყარებული და მოქალაქეობრივ ცხოვრებაში ხალხის ნება და სურვილია გამეფებული

ზემოაღნიშნული სტრიქონები ტოკვილისა თავის თავად-დაც საინტერესო და საგულისხმოა, მაგრამ ჩვენ ვადმოვიღებთ

ისინი არა მარტო ამისთვის, არამედ იმიტომ, რომ მათში გამოთქმულ აზრს, ერთის მხრით მაინც, ამართლებს ჩვენი ახლანდელი ცხოვრება, — საქართველოს თანამედროვე დემოკრატიული მოძრაობა. მართალია, ამ მოძრაობას მრავალი სხვა და სხვა მიზეზები აქვს, — რომლებზედაც ჩვენ სხვა სხვა დროს კიდევ გვილაპარაკნია, — მაგრამ მათში ერთ-ერთ, თუ არ გამომწვევ, ხელის შემწყობ მიზეზად მაინც, უეჭველია, ჩვენი ქვეყნის სიპატარავე არის მისაჩნვეი და გასათვალისწინებელი. ფართოსა და მრავალრიცხოვან ხალხით დასახლებულ ტერიტორიაზე, უეჭველია, ისე ადვილად ვერ გავრცელდება და ვერ გაძლიერდება რაიმე იდეური მოძრაობა, როგორც პატარაზე. ვერც ერთ დიდ ხალხში ვერ შეასრულებდნენ ქალაქის მუშები სოფლად იმ როლს, რომელიც შეასრულეს ქართველმა მუშებმა ჩვენში. და ეს, სხვათა შორის, იმიტომ, რომ ადგილი მცირეა და მისი კიდევ კიდემდე მოვლა საპრობლემატოდ მოსახერგებელი არის. რა თქმა უნდა, დემოკრატიული იდეები ღმრავანდელსავით ნაყოფიერ ნიადაგს ვერ ჰპოვენა ჩვენში, რომ ქართველ ხალხის ცხოვრებაში შესაფერი სოციალ-პოლიტიკური პირობები არ მოიპოვებოდეს. მაგრამ ცხადია, იგივე იდეები ისე სწრაფად და ვერც ამოდენად ვერ გავრცელდებოდა, რომ ტერიტორიის სიპატარავე და ხალხის სიმცირე ხელს არ უწყობდეს. ხალხის სიმცირე, ჯერ ერთი, როგორც ტოკვილი ამბობს, ისტორიულად აბრკოლებს ხალხში ქვეშევრდომულ გრძნობების ჩანერგვას და განმტკიცებს და მეორე, — ხელს უწყობს და აადვილებს სახალხო ინტერესების შეგნების გავრცელებას.

მაგრამ ხალხის სიმცირეს თან ახლავს კიდევ ერთი გარემოება, რომელსაც ასეთივე მნიშვნელობა აქვს. მცირე რიცხოვან ხალხში კონსერვატიულ ელემენტებს შედარებით ბევრად ნაკლები სულიერი ძალა და გავლენა აქვთ, უფრო ადვილად და პასიურად ემორჩილებიან უმრავლესობის გონებრივ ძალდატანებას, ვიდრე იქ, სადაც ხალხი რიცხვით დიდია და, მაშასადამე, საზოგადოების კონსერვატიული ჯგუფები ანსოლუტურად უფრო მრავალრიცხოვანია. პოლიტიკურსა თუ სოციალურს ბრძოლაში დიდი მნიშვნელობა აქვს პირდაპირეთა შედარებითს რაოდენობას. თუ ყველა სხვა პირობებს თანაბრად ვიგულისხმებთ, თითოეულ მებრძოლ კლასს მით უფრო მეტი გულე ეძლევა, ბრძოლისთვის საჭირო სურვილი და გამბედაობა მით უფრო ემატება, რაც უფრო იგი თავის წრეში მეტ წევრებსა და თანამოაზრეებს ხედავს. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი თავის მოწინააღმდეგე უმრავლესობის გონებრივ გავლენას ემორჩილება და ცდილობს შეწყოს და შევეჯოს მის სურვილსა და მოთხოვნებებს.

ეს აზრი მკითხველისთვის სავსებით ცხადი შეიქნება, თუ ერთმანეთს დაუპირდაპირებს დიდ რუსეთსა და პატარა საქართველოს. მიუხედავად იმისა, რომ შუაგულ რუსეთში მრეწველობა უფრო განვითარებულია, ვიდრე ჩვენში, რევოლუციონური მოძრაობა შედარებით იქ უფრო სუსტია, ვიდრე პატარა საქართველოში. სამრეწველო მუშა ხალხის იდეოლოგიამ სრულიადაც ვერ მოიპოვა ისეთი გავლენა იქაურ გლეხკაცობაზე, როგორც ჩვენში. თუმცა ჩვენში თავად აზნაურობას, ხალხის საერთო ქონებასთან შედარებით, ბევრად მეტი ქონებრივი ძალა აქვს, ვიდრე თავდა-აზნაურობას რუსეთში, აქ იგი თითქმის სრულიად მოკლებულია იდეურ გავლენას საზოგადოებრივს მოძრაობაზე, მაშინ როდესაც რუსეთში

სეთში თავად-ახნაურობა დღეს ჩამოყალიბებულ და თვალსა
ჩინოდ მოქმედ კონსერვატიულ ძალას წარმოადგენს.

ჩვენ გვგონია, ზემოაღნიშნულ გარემოებით უნდა იხი-
ლნას ის მოვლენაც, რომ ქართველი სამღვდლოება, შეიძლება
ეთქვას, საერთოდ რევოლუციონურ გზას დადგა და ბრძო-
ლა გამოუცხადა არა თუ თვითმპყრობელ ბიუროკრატას,
არამედ მართვა-გამგეობის საქმეებშიაც უკიდურესი დემოკრა-
ტიული ცვლილება მოითხოვა. ეს მოვლენა გაუგებარი იქნე-
ბოდა, რომ ჩვენში, წარმოდგარი არ იყოს ძლიერი საერთო
დემოკრატიული მოძრაობა, რომეცაე ემბრობა ხალხის დიდ-
ძალი უზრავლესობა და რომლის სოკიალურ შინაარსსაც კი
წინააღმდეგობას ვერ უწყევს ვერც თავად-ახნაურობა და ვერც
ბურჟუაზია. სამღვდლოება, ვითარცა მსახური წოდება, თავის
მდგომარეობით ხალხისაგან არის დამოკიდებული და მას არ
შეუძლია ხალხის მისწრაფებასა და მოთხოვნილებას გვერდი
აუხვიოს, ან წინააღმდეგობა განსაკუთრებით იქ, სადაც რამე
მოძრაობას კონსერვატიული და ესრედ წოდებული „ზომიერი“
ჯგუფებიც ჩაჩუმებული ჰყავს. ამიტომ სამღვდლოებაც სახალ-
ხო მოძრაობის საერთო კალაპოტში დგება და ისიც დემო-
კრატიულ ბრძოლის გზას ადგება. და ასე, ჩვენ ვხედავთ,
რომ თუმცა ჩვენს მხარეს ჯერ ბევრი რამ აკლია ამერიკის
განვითარებამდის, მაგრამ სამღვდლოება აქაც იწყებს დემო-
კრატიულ წესწყობილებასთან შეწყობასა და შეგუებას, რო-
გორც ეს მისმა თანამოქმედ შორეულ ამერიკაში უკვე მოი-
მოქმედა და ამის შესაფერი ცვლილება განიცადა.

ქართველმა სამღვდლოებამ როგორც ყველამ იცის,
ბრძოლა გამოუცხადა რუსეთის სასულიერო და საერო ბიუ-
როკრატის განმათავისუფლებელ მოძრაობისადმი მიმხრობით,
საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა და დემოკრატიულ
საეკლესიო რეფორმის მოთხოვნით. მთავრობამ ასეთ „აჯან-
ყებას“, რასაკვირვლია, რეპრესიებით გასცა პასუხი. გენერალ
გუბერნატორებმა იწყეს მღვდლების ერის კაცებად დატყვე-
ვება და შორეულ ადგილებში გადასახლება, ექსარხოსმა შარ-
შან მთელი კრებული სამღვდლო პირთა კახაყებს გაამართა-
ხებინა, სინოდმა მუქარის „უქაზებს“ მოუხშირა და ქართველ
ეპისკოპოსებს უდაბნოში დატყვევებასაც უქადადა. სინოდს
ესაკიროება, განსაკუთრებით ჩვენისთანა „განაპირა ადგილას“,
მისგან დამოკიდებული ეკლესია და ანაფროსანი ჩინოვიკე-
ბი და ამიტომ სასტიკ რეპრესიებს ხმარობს ქართველ სამღვდ-
ლოების წინააღმდეგ. იგი ისევ ძველებურად განაგრძობს თავის
ავენტ ექსარხოსების დანიშნვას და ყურადღებას არ აქცევს
ადგილობრივ სამღვდლოების მოთხოვნილებას. ამ უკანაქნელ
დროს მან ექსარხოსად დანიშნა ვილაც ნიკონი, რომელიც
ავგისტოს პირველ რიცხვებში აპირობს ჩვენში მობრძანებას და
ურჩ მღვდლების მოქციანებას.

რას იზამს ქართველი სამღვდლოება? შეუროგდება ძველ
წესწყობილებას, თუ განაგრძობს ისევ ბრძოლას? ჩვენ გვინდა
ვიფიქროთ, რომ იგი კვლავაც ოპოზიციონერად დარჩება და
სინოდის გამათხსირებელ ყმობას არ შეუწივდება. მართალია,
ავტოკეფალიის საკითხი არ გადაწყდება, ვიდრე რუსეთში
აწინდელი ბიუროკრატიული წესწყობილება არ მოისპობა და
მოქალაქობრივი თავისუფლება არ დამყარდება. მაგრამ არა-
ვითარი თავისუფლება უზრძოლველად არ მოიპოვება და ამი-
ტომ აწი კიდევ უფრო მართებს სამღვდლოებას ბრძოლის
გაცხოველება და სინოდის წინაშე ფარხმალის დაუყრდნობა.
მან უნდა გააძლიეროს თავის წრეში სოლიდარობა და ერთსუ-

ლოვანის პროტესტით შეხედეს სინოდის ყოველ განკარგუ-
ლებას, რომელიც მისი მოთხოვნის წინააღმდეგი იქნება. ერთ-
ერთ საშუალებად ექსარხოსების ბოიკოტიც გამოდგება. იმ
ბერს, რომელიც ახლა აპირობს მოსვლას, სამღვდლოებამ
უნდა დაანახვოს, რომ მას აქ საქმე არა აქვს და საქართველოს
სამღვდლოებას თვითონ სურს ხალხთან ერთ დ საეკლესიო
საქმეების მოგვარება. მასთან ყოველგვარ კავშირისა და ურთი-
ერთობის გაწყვეტა აიძულებს ექსარხოსს მალე ისევ ჩრდი-
ლოეთის გზას გაუდგეს, და ასეთივე გაბარგება დასჯირდება
იმ ახალსაც, რომელსაც სინოდი ახლანდელის ადგილას დანი-
შნავს, თუ აქაური სამღვდლოება ერთმანეთში პირიანად
იქნება და მასში არ აღმოჩნდება ისეთნი, რომელნიც შერი-
სხულ ექსერხოსებს ჩუმად უკანა კარებიდან ესტუმრებიან.

— ბოიკოტი, მამაო! — ვუთხარით ჩვენ ამას წინად ერთ
მღვდელს, რომელიც ამ საგანზე გველაპარაკებოდა.

— ბოიკოტი, მამანო! — გაუუმეორებთ დღეს ყველას...

ფ. გოგაჩაიშვილი.

ხანმოკლე სათათბირო

ახლად დათხოვნილ სათათბიროს შესახებ ზოგიერთები
წინეთაც საყვედურს ამბობდნენ იგი საქმიანობას გვერდს უხვევს
და ლაპარაკის მეტა არაუერს არ აკეთებს. ამასვე იმე-
ორებს თავის უკანასკნელ ბრძანებაში ხელუწავრეც და ამით
ცდილობს გაამარჯლოს სათათბიროს დათხოვნა. მართლაც,
ხალხს ერთის მხრეც ახლანდელ მთავრობის წარმომადგენელთა
თვითნებობათ და მეორეს მხრეც სარეველუციო ბრძოლით
აწეწულ ცხოვრებაში წესიერების ჩაპოვება სწყურია. დღემდის
რუსეთში გაბატონებულმა „ბიუროკრატამ“ საქმით დაამტკი-
ცა, რომ მას ხალხის საკუროებათა არა ესმის რა და მათ შესაფერ
კანონმდებლობას შექნა არ შეუძლია. ამ „ბიუროკრატის“
ხელში ყოველი სახელმწიფო დაწესებულება ხალხის დამო-
ნებას ემსახურებოდა ზ ხალხის ფული მთავრობასთან დაახლო-
ვებულ პირთა გასამდიდრებლად მიდიოდა. ყოველივე უფლება
მოკლებული, ადმინისტრაციის თვითნებობით დაღლილი, გადა-
რბებული და თითქმის უკიდურესობამდის მისული ხალხ-
დარწმუნდა, რომ საჭირო არსებულ სახელმწიფო წყობილების
ძირითადი შეცვლა და მართვა-გამგეობასა თუ კანონმდებლო
ბის საქმეში რამე წესიერების შემოღება.

სათათბიროს ხალხის დასახლებულ სურვილის განხორცი-
ლება უნდა ეისრა ზ შემძლებისადაგვარად ხელი შეეწყოს კანო-
ნიერების დამყარებისთვის და მმართველთა აღვირწახსნილი
თვითნებობა მოეხპო, რადგანაც მთავრობის მოხელეთა ძალ-
მომრგობა ხალხის მხრივ სამაგიერო ძალადობას იწვევს და
კანონის დამცველთაგან კანონის დარღვევა ხალხში სპობს
ამავე კანონისადმი ყოველივე პატივისცემას. ხალხის დიდი
ნაწილი სწორედ ამ თვლით უცქერდა სათათბიროს და თვით
მისი „გარევილი უციონერება“ ამავე მიზანს ემსახურებოდა,
რადგანაც რა საჭიროა რევოლუცია, თუ არა სამართლიანო-
ბისა და წესიერების დასამყარებლად იქ, სადაც არსებული
ცხოვრება მხოლოდ ხალხის უსაზღვრო დამონებისა დაგაცვლე-
ფის სურათებს გვიჩვენებს.

ცხადია, რომ ხალხს გული გაუტყუებოდა სათათბირო-
ზე, თუ იგი თავის ხსენებულ დანიშნულებას გადაუხვევდა.
და ხელმწიფეც სათათბიროს დათხოვნის მანიფესტში სწო-
რედ ამ მხრივ ცდილობს სათათბიროს სახელის გატებას. სა-

თათბიროს ხანმოკლე მოღვაწეობა გარეშე ადამიანის თვალში, მართლაც, თითქო მოკლებული არის რეალურ ნაყოფს, რადგანაც 27 აპრილს შემდეგ სათათბირომ მხოლოდ ერთი „კანონი“ გამოცხადდა, — დამწვეულთათვის 15 მლიონი მანეთი გადასდო. მაგრამ ყველასთვის, ვინც ცოტაოდნად მიანიჭ უკვირდება რუსეთის ახლანდელ ვითარებას, ცხადია, რომ სათათბიროს საქმიანობა და სამსახური მხოლოდ ამ „კანონის“ გამოცემით არ გამოხატულა. და თუ გვინდა ხალხისაგან არჩეულ წარმომადგენელთა მოქმედების დაფასება, გაცერთ მაინც უნდა გადავავლოთ თვალი იმას, რაც გაკეთებულა სათათბიროში 27 აპრილს, ე. ი. სათათბიროს გახსნის შემდეგ, 9 ივლისამდის, როდესაც ხელმწიფემ მისთვის არა სასიამოვნო სათათბირო „გარეკა“.

სათათბიროს არსებობა 2 თვეს და 11 დღეს გაგრძელდა. ახლად შეკრებილმა სათათბირომ ერთხმად მიიღო ხელმწიფის სტვე-სიტყვის საპასუხო ადრესი. ამ ადრესში მოკლედ გამოხატა თავისი პროგრამა და საქიროდ სცნო საყოველთაო საარჩევნო უფლება, სხვა და სხვა ძირითადი პოლიტიკური თავისუფლება, მინისტრების პასუხისმგებლობა, აგრარულ და მუშათა საკითხების გადაწყვეტა და ეროვნულ საკითხის მოწესრიგება.

მთავრობა იმ თავითვე მტრულად დაუხვდა სათათბიროს რე მის დამცირებას ცდილობდა. ეს სურვილი განსაკუთრებით გამოაშკარადა, როდესაც სათათბიროს ნება არ მისცეს, რომ საპასუხო ადრესი არჩეულ კომისიას ხელმწიფისთვის პირადად გადაეცა. ამით თითქო უნდოდათ ეჩვენებინათ ხალხისთვის და მის წარმომადგენელთათვისაც, რომ ხელმწიფეს და სათათბიროს გარდა არსებობს მესამე ძალა, ხელმწიფის ახლობელი ჩინოვნიკობა, ურომლისოდაც ხელმწიფეს და სათათბიროს ერთმანეთის ნახვა და ერთმანეთთან ლაპარაკიც არ შეუძლიათ.

ამასვე ამტკიცებდა ის გარემოება, რომ ხსენებულ ადრესზე სათათბიროს პასუხი გასცა ისევე ამ ჩინოვნიკობამ და არა ხელმწიფემ. 13 მაისს სამინისტრომ ხალხის წარმომადგენლებს წარუდგინა თავისი ცნობილი „დეკლარაცია“, რომლითაც საპასუხო ადრესში სათათბიროსგან ჩამოთვლილ სხვა და სხვა ზემოთ აღნიშნულ საქიროებას უარჰყოფდა და მათ დაკმაყოფილებას ყოველად შეუძლებლად აცხადებდა. ეს დღე — 13 მაისი — სათათბიროს ხანმოკლე არსებობაში მეტად მნიშვნელოვანია, რადგანაც ამ დღეს საბოლოოდ გამოირკვა ორივე მოწინააღმდეგის — სათათბიროსი და სამინისტროს — პოზიციები. სათათბირომ უნდობლობა გამოუცხადა იმ სამინისტროს, რომელიც სხვა თვალთ უყურებდა რუსეთის ახლანდელ მდგომარეობას. ასეთი „უნდობლობის“ გამოცხადება ყველა საკონსტიტუციო სახელმწიფოში ჩვეულებრივი და სრულებით კანონიერი მოვლენა არის. იგი აუცილებელიც არის, რადგანაც არ შეიძლება წესიერად მიდიოდეს სახელმწიფო მართვა-გამგეობის საქმე იქ, სადაც პარლამენტი და მის გადაწყვეტილებათა აღმასრულებელი არსებითად ერთმანეთის მოწინააღმდეგენი არიან. „უნდობლობის“ გამოცხადება, სამინისტროს სამსახურიდან გადადგომა მინისტრებისთვის დამამცირებელი და შეურაცხყოფელი არ არის, — დასავლეთ ევროპაში მაინც, — მაგრამ რუსეთში გორემიკინის სამინისტრომ იგი თავისთვის დამამცირებლად სცნო და გადადგომაზე უარის გამოცხადებით ის სუსტი ხიდიც ჩასტეხა, რომელიც მას აერთებდა სათათბიროსთან.

ამ დღის შემდეგ სამინისტრო აშკარად ეწინააღმდეგებოდა სათათბიროს და სათათბიროც აშკარად ებრძოდა სამინისტროს. სათათბიროს წევრები თავიანთ „უნდობლობას“ თან და თან უფრო გადაჭრით ამბობდნენ და სამინისტროს ბოლოს ნამდვილ დამამცირებელ უნდობლობას ეუბნებოდნენ, — წინეთ თუ „უნდობლობა“ საკონსტიტუციო ტერმინი იყო, ბოლოს იგი გამახატავდა სამინისტროსადმი უსაზღვრო ზიზღს, შეურაცხყოფელს, ადამიანის დამამცირებელს. თავის „უნდობლობის“ გასამართლებლად და არსებულ სამინისტროს შეუწყნარებლობის დასამტკიცებლად სათათბიროს წევრები თითქმის ყოველ დღე „შეკითხვებს“ ამოუგდნენ მინისტრებს და ამ შეკითხვებით აშკარაგებდნენ რუსეთის სხვა და სხვა კუთხეში მთავრობის დაბალ და მაღალ წარმომადგენელთაგან ჩადენილ ათასგვარ შემადრწუნებელ სისამაგლეს.

სამინისტრო, სამაგიეროდ, სათათბიროს საქმიანობას უძინებდა. ეს ხელის შეშლა წინდაწინვე მოფიქრებული და განზრახული იყო. სიკვდილით დასჯის მომსპობ კანონპროექტის საქმეში ეს განზრახვა ყველასათვის ცხადი შეიქმნა, რაკი შეკითხვებით სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ბრძოლა უნაყოფო დარჩა, ამიტომ სათათბირომ საჩქაროდ შეიმუშავა და წარადგინა შესაფერი კანონპროექტი, რომელიც მოკლედ და გადაჭრით აცხადებდა სიკვდილით დასჯის მოსპობას, — მინისტრებმა კი ეს სათათბიროს დაჭკარება არაფერად ჩაავდეს და, თუმცა კანონპროექტს დიდი მოფიქრება და გარკვევა არ დასჭირდებოდა, გამოაცხადეს, — კანონით ჩვენ შეგვიძლიან ერთის თვის განმავლობაში გავაჩეროთ პროექტი მის გასაცნობად და ჩვენც პასუხს ერთის თვის შემდეგ გამოვიცხადებთო. მართლაც, საქმე ერთის თვით გადაიღო და ამასობაში კი მთავრობის ბრძანებით მის მოწინააღმდეგეთა ხოცვა არ ისპობოდა.

სამინისტროსგან სათათბიროს ობსტრუქცია ნათლად გამოიხატა სიკვდილით დასჯის შესახებ შეკითხვებში. ჯერ ყველა მინისტრი უარობდა მათ მიღებას, შემდეგ გამოაცხადეს, ჩვენ არ შეგვიძლია სამხედრო სასამართლოს განაჩენების შეცვლაო, ბოლოს ყურადღებაც არ მიაქციეს შეკითხვას და განგებ გვიან მიიღეს იგი, რომ დაეჭვარებინათ განაჩენის სისრულეში მოყვანა.

სათათბირო პირდაპირ საკანონმდებლო საქმესაც არ ივიწყებდა. სიკვდილით დასჯის კანონის გარდა მან შეიმუშავა რამოდენიმე კანონპროექტი, როგორც არის, მაგ., პრესის და კრებების თავისუფლების შესახებ, წოდებთა გათანასწოების შესახებ და სხვა. მთელი ორი კვირა მოანდომა მან აგრარულ საკითხის გარკვევას და, ხანგრძლივ კამათის შემდეგ, მიიღო კერძო მამულების შესყიდვის პრინციპი, რომელმაც საფუძვით უნდა შესცვალოს აგრარულ საკითხის მდგომარეობა რუსეთში. ყველა კანონპროექტი და სათათბიროს ყოველი გადაწყვეტალება ცალკე კომისიებში გადადის ხოლმე და ეს კომისიები მთელ შავ მუშაობას კისრულობენ. სათათბიროში 15 ასეთი კომისია უკვე იყო. ამ კომისიებს დასრულებული ჰქონდათ მუშაობა პიროვნების ხელუხლებლობის შესახებ და საამისო კანონპროექტი ამ მოკლე ხანში უნდა განეხილა სათათბიროს. ზოგიერთ კომისიებში გადაცემული საქმეები ორიოდ დღეში უნდა დასრულებულიყო.

ამნაირად კანონმდებლობის საქმე სათათბიროში დავიწყებული არ ყოფილა. მაგრამ ეს „კანონმდებლობა“ თავის თა-

ვად სახელმწიფოში წესიერებას ვერ შემოიტანდა და ვერ დაეკმაყოფილებდა ხალხს, რომელიც სათათბიროსაგან მოგლო-და ახლანდელ ადმინისტრაციულ და სამხედრო ძალმომრეობის მოსპობას. ეს კანონმდებლობა უსარგებლოდ ჩაივლიდა ხალხისთვის, კანონის აღმასრულებელი ახალ კანონების პრინციპიალური მოწინააღმდეგე იყო თუ იქნებოდნენ და სახელმწიფო მართვა-გამგეობის უმაღლესი წარმომადგენელი, —სამინისტრო, —კანონის დარღვევისათვის პასუხს თუ არ ავებდა ხალხის წარმომადგენელთა წინაშე.

ამნიარად სათათბირო კრიტიკულ მდგომარეობაში იყო: ერთის მხრივ ძველ წესწყობილების წარმომადგენელი მას ეუბნებოდნენ, —იკანონმდებლე და სახელმწიფოს ახლანდელ ცხოვრებაში ნუ გაერეო, —ცხოვრება ზე ხალხის ახლანდელი მდგომარეობა კი სწორედ საქმეში ჩარევის ითხოვდა და ამ სათათბიროსაგან წესიერების დამყარებას გამოელოდა. სათათბირო პირველ გზას რომ დასდგომოდა და ყური არ დაეგდო ხალხის გულიდან აღმოშდარ კენესისთვის, —ამით იგი ხალხს დაჰკარგავდა და მისი შრომაც უნაყოფოდ ჩაივლიდა, რადგანაც უკანონობას ჩვეული სამინისტრო სათათბიროსაგან მიღებულ კანონებსაც სისრულეში არ მოიყვანდა. მეორე გზაზე დადგომით კი სათათბირო მთავრობას ვადაიკიდებდა.

სათათბირო მეორე გზას დაადგა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც 8 ივნისს შინაგან საქმეთა მინისტრი ადმინისტრაციის „პაგრომებში“ ამართლებდა და სათათბიროს კანონიერებას ჰპირდებოდა. შინაგან საქმეთა მინისტრის თანაშემწედ ნამყოფმა და ახლა სათათბიროს წევრმა, თავ. ურუსოვმა ამის საპასუხოდ თავისი შესანიშნავი სიტყვა წარმოთქვა ზე დაამტკიცა, რომ ოფიციალურ მთავრობას გარდა რუსეთში არა ოფიციალური მთავრობაც არსებობს, —მთავრობასთან დაკავშირებული რაღაც იდუმალი ძალები, რომლებსაც თვით სახელმწიფო სამსახურში მყოფი მოხელეებიც ემორჩილებიან, —რომ, ამიტომ, შეუძლებელია კანონიერებაზე ლაპარაკი, სანამ ეს იდუმალი ძალები არ მოისპობა და მათ ვავლენას ბოლო არ მოვლდება.

8 ივლისს შემდეგ სათათბირო ამ იდუმალ ძალებს ებრძოდა. ამ ბრძოლის დაწყებით მან თავის არსებობასაც ძირი ვაუთხარა. ეს ბრძოლა „შეკითხვები“ ხდებოდა, ამ ბრძოლის გამოხატველი იყო სამხედრო ბრალმდებლის პავლოვის სათათბიროდან ლანძღვა-გინებით გაგდება, ამ ბრძოლას ემსახურებოდა სათათბიროს კომისიის მიერ ბელოსტოკში „დარბევის“ გამოძიება. სათათბირო ამით საკაბინეტო შრომას თავს ანებებდა და ხალხში გამოდიოდა. სათათბირო ცდილობდა ახალ კანონებისთვის ნიადაგი მოეშალა და ავაზაკ-მოხელეების მაგიერად კანონის აღმასრულებელი მოხელეები დაეყენებია. სხვა იარაღი რომ არ ჰქონდა, იგი ზნოვბრივ ძალას ხმარობდა და ეს ძალა იმდენად შესამჩნევი გამოდგა, რომ ხელმწიფე მზად იყო დაეთმო ხალხისთვის და სამინისტროში ხალხის ნდობით აღჭურვილი პირები მოეწვია, როდესაც იდუმალმა ძალებმა ისევ იჩინეს თავი და ახალ სამინისტროს შედგენის მაგიერად ხელმწიფეს თვით სათათბირო დაათხოვნინეს.

რუსეთის პირველ პარლამენტს —სათათბიროს—განსაკუთრებულ პირობებში არსებობა მოუხდა და ამიტომ მისი საქმიანობა ევროპის პარლამენტების საქმიანობას არ წააგავდა. ევროპაში „შეკითხვები“ და „უნდობლობა“ იშვიათია, რადგანაც იქ იშვიათია თვით სახელმწიფო მოხელეთაგან კანონის დარღვევა ზე ძალმომრეობა. რუსეთში კი ეს ძალმომრეობა

ბა სახელმწიფო მართვა-გამგეობის უმაღლეს პრინციპად მიღებულია და ამიტომ დღე არ ვავიდოდა ისე, რომ სათათბიროს თავის „შეკითხვით“ და „უნდობლობის“ გამოცხადებით კიდევ ერთხელ არ ვაგენსენებია მთავრობისთვის, რომ ძალადობა ხალხში მშვიდობიანობას ვერ დააყარებს და ხალხს მის დამმონებელ ძალებს არ შეაყვარებს.

რუსეთის სათათბიროს საქმიანობას წინ ვადაელოდა ძველ წყობილების მომხრე სამინისტროს წინააღმდეგობა და სათათბიროს მთელი ძალა უნდებოდა ამ სამინისტროსაგან ამართულ ახალ დაბრკოლებათა დაძლევის და დროს დაეკარგვის იქ, სადაც ყოველი დღე ძვირფასი იყო და სადაც საქმის დაგვიანება ზრდიდა ხალხის უკმაყოფილებას და ყოველივე ძალმომრეობისათვის ნიადაგს ჰქმნიდა.

სათათბირო დათხოვნილია, —ამ დათხოვნას ხალხი, პირველ შეხედვით, გულგრილად დახვდა. მაგრამ ეს გარეგანი გულგრილობა მომატყვილებელია. შეიძლება ხალხმა სათათბიროსათვის თავი არ გამოიღვას, მაგრამ აშკარა კი არის, რომ თავისუფლებისათვის ბრძოლაზე ხელის აღება ვერ ახელვებ გამოფხიზლებულ ხალხს არ შეუძლია. ნამეტანი მოულოდნელი იყო ხალხისთვის სათათბიროს დათხოვნა და ამიტომ მან ამაზე შესაფერი პასუხი ახლავე ვერ ვასცა მთავრობას. როგორ, რა სახით გამოიხატება ეს პასუხი, ამას მომავალი ვვიჩვენებს. ცხადი კი არის, რომ საშინელ ამბების დანახვა მოგვიხდება და მომავალ ბრძოლაში ორივე მოწინააღმდეგე მთავრობა და ხალხიც —დიდ სისასტიკეს და დაუნდობლობას გამოიჩინენ.

ს. შ—ლი.

პატარა შიძრებსი

ყოველ ერისა და სახელმწიფოს ისტორიაში ხშირად ვაუვალა მაკალით, როცა ამა თუ ამ პირს მთელი თავისი ძალ-ღონე, ახალგაზდობა, ნიჭი და პარადი ბედნიერება თავის ერისთვის შეუწირავს, მაგრამ ერს ვერ აუღია მისგან ვეკლავიერა, რას ალუბან ვი შეიძლება, და შერე სრულად ოავი შაუბნებია მისთვის. ხშირად ვაუვალა ისეთა მაკალითებიც, როცა ხალხს ვერ კავია ახრი და სერვილი თავის წევრის და სმშობლადან განუდგენია იგი. ვახსენეთ თუნდ დიდებული კოლეუმბ, რომელმაც თავის დამიჩინათ კატობრათის ისტორიას შევლულობა ანსუბათად შესწავლა და რომელიც ისე დაძინეს, რომ იმის კუბას კრთა შუკს საღხი მისდევდა უკან. ესმანაის მმართველებმა ვერ ხელთათმინეთ ვასრეთოს დიდებული გენიაის და შერე რაღაც კუნტულში შავდეს მშვიტ-მშუერვადი. ვახსენეთ ბაირანი, შელდი და ხხვა ათასი დევნილი, ვანდევნილი, სიბერის დროს შავიწებული, ჩაკვირდით შათ ბუდ-იბადას და უეკვლად იმ დასვენამდის მისკალთ, რომ სასოვადობა სმარად შეუბრალეული ექსპლუატატორთა თავი ნდვიერ წევრებისა. ხვენ ვეკლანი მუდამ ერთსა და იმავეს ვაშეორეთ, რომ კაცმა საზოვადობას უნდა შესწიროს თავი, რომ ვოკელი წევრი საზოვადობის შავადა საზოვადობის წინაშე, რომელმაც ის აღზარდა, რომ ვოველი ინდივიდუმი ვრავიერს ნიშავს ვარეშე ხალხისა და სხვა და სხვა. კეთილი და შატობასნა, მაგრამ ერთი ვივითხთ: შავადა თუ არა საზოვადობა თავის წევრების წინაშე უეკვლად, შავადა უდა ეუას, რადკან ვოველი საზოვადობა წევრებისგან შესდევება.

მაგრამ აშკარა შავადაობას ხენი საზოვადობა სრულად არ სცნობს, იგი ვუვავრდად და უმანწილად შესცქერის მის საუკეთესო შავლთა ბუდ-იბადას, რომელნიც მუდამ მასთვის იღვწო-

დენ და მუშაობდნენ. რომ ეს ასეა, ამას გვიმტკიცებს შემდეგი მა-
ტალიონი.

ქართულ ერს ჰქვია ერთი წევრი. სახელი მისი — ვლ. ალექ-
სი — მესხაშვილი, არტიტი ფრად ნიჭიერი და განვითარებული.
ერთ დროს ის რუსულ სტენას ემსახურებოდა, მუშაობდა, შრომი-
ბდა და თავის წვლილი მიჰქონდა „სახოცადობისადმი მოვლუ-
ბის“ საკუროსხველზე. ეს სახოცადობა — რუსის სახოცადობა, —
შეშველია, მას კარგად გადაუხდია სამსახურს და დააფასებდა თავის
მუშაობის მადღაწევობას. მაგრამ ვლ. მესხაშვილმა სხვაანობად
იფიქრა და სხვა გზას დაადგა. მან თავი მიანება მასთვის უცხო
სახოცადობას და დაუბრუნდა სამშობლოს. მან იმ თავითვე კარგად
ცოდნა, რომ ქართული სტენა რუსულ სტენასთან შედარებით დარბი-
ლი იყო და ისე ვერ დააფასებდა მის ღვაწლს, როგორც რუსული
სტენა, მაგრამ მან ამას უურადღებდა არ მიაქცია და მთელი თავისი
ძალდობა, ხსადგანობა, მომავალი და იმედი მშობლივ სტენას
შესწირა მსხვერპლად. მან საკუთარ სწავლით გამოასტრა უელი ქარ-
თულ სწავლებლის საკუროსხველზე თავის იმედს და მომავალს და-
გონა, რომ მასი შრომა ოდნე მიანიც დაფასდებოდა. ქართული
სახოცადობამ შესაფერად დააფასა მესხაშვილის ნიჭი, მაგრამ
რომ გადაუხდა მას ვაღა? დაუსრულებელ ტაშის გემით თეატრში,
დაუსრულებელ ქება-დიდებათ ზრესსაში, სდასტეში და ქუჩაში
მაგრამ განა აღმიახს კამდობს და გამოჰკვირავს მარტო თავიცილი,
მანეთიანი საჩუქრები, გასთხოვარ ქალების ოხვრა, რედაქტორის
ჭება და სდასტეში იმის ნიჭზე მსადაათ? საინტერესოა ვინადაყო,
რას ამბობს დღეს ჩვენი სახოცადობა იმის გამო, რომ მისმა სა-
უფარდომ მსახიობმა ქართულ სტენას თავი დაანება და ის ვ რუსულ
სტენას დაუბრუნდა? რს ამბობს ეს სახოცადობა იმის გამო, რომ
მან ვერ მოახერხა თავის საუფარდელ არტისტის გამოკვეთა, ვერ მოა-
ხერხა მისი შენება და ქოთნობად უჩრეთ ველეოთ? მე ამ კითხ-
ვას ვაძლევი ქართველ ს.ს. ხადობაში, მოკლ ქართველ ერს, რომ-
ელიც მესხაშვილით ამყოფდა. ჩუ თუ ჩვენი მართლა ისე დაუძლე-
ვებულა ვართ, რომ ჩვენი სიქადალო შედეგების სიკეთეს შე-
ნარჩუნება არ შეუძლია, ვისაც ვერ კიდეც ძალა შეიწვეს, უცხო
სახოცადობას უნდა შეეცხას. და ვ სდნ ძალა აღარ შეჩერება,
შიშხილით უნდა ამოხდეს სული? და ასეთ გარემოებაში განა უნ-
და გვ კვირდეს, რომ მუშაკით არ ჩნდებთან სახოცადობებზე ასხა-
რეცხე?!
**

ერთი ჩემი ნაცნობი მეკითხება: ვინ მოახდენს დღევანდელ
რევოლუციას რუსეთში, ცენტრი თუ განაზიარ ჰქვებიანთ?

ეს კითხვა მართლა შეტად საინტერესოა: ვინ მოახდენს რე-
ვოლუციას, ჰეტერბურგი თუ ზოლანეთი, კავკასია, ციმბირი თუ
სამხრეთი რუსეთი? ჰეტერბურგმა უნდა დაიხსნას განაზიარ ჰქვებიანთ,
თუ განაზიარ ჰქვებიანთ ჰეტერბურგი?

ისტორიას რომ მივმართოთ, დაგინახავთ, რომ უმეტეს შემ-
თხვევაში რევოლუციას ცენტრი ხდებდა. 1789 წელი ჰარიზს
ეკუთვნის. 1848 და 1871 წლების რევოლუციებიც განსაკუთრე-
ბით ჰარიზის მუშა ხადის საქმე იყო. 1848 წელს გერმანიისა
და ავსტრიის ზოლიტიკურ ცხოვრების ჩარხიც ბერლინი და ვენამ
გაღმართილეს. ზურბელ აჯანყებას ძველ რომში მხოლოდ რომ-
ის ჰეტებები ხდენდნენ. მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში ცენ-
ტრის რევოლუციის სატასტო ქაქაქის კედლებს სცილდებოდა და
სამოქალაქო ომს იწყებდა. ასეთი სამოქალაქო ომი გამოიწვია, მა-
ტალიონად, ჰარიზის კამეჭისა 1871 წელს.

ასეთ ზასუსს იძლევა ისტორია და ასეთსავე ზასუსს იძლევიან
ცენტრალისტები, რომელთაც დიდი იმედი აქვთ ცენტრისა. ისინი

მხოლოდ იმას ელან, რომ რევოლუციონერებმა როგორც ცენტრი
ჩიგდონ სწავლი, სოლო და რჩენა თავის თავად ჩაუყარება მთ
კალთაში. მაგრამ ერთი ვიკითხოთ, რა გააკეთა დღემდის ჰეტერ-
ბურგმა რევოლუციონერების? სრულიად არაფერი. ზოგი 9 ანგ რს
მოტკვონებს, მაგრამ ესეა ვედასთვის ცხადია, რომ 9 ანგ რს
რევოლუციონერი აქტი არ იყო. იგი რევოლუციონერი აქტი გა-
დაიქცა მხოლოდ სტეტიურად და ძალაქმურად. ჰეტერბურგში რამდენ-
ნიმე ასი ათასი მუშა და წვრილი მესაკუთრეს, მაგრამ დღემდის მათ
ხელიც არ გაუძრევიათ. დღემდის ჰეტერბურგი იყო ცენტრი
ინტელიგენტი მოძრაობისა და ცხადია, რომ შეიქცეობდა ჰერვე-
ლითა მს ქებას, მაგრამ ვეღამ ვიცი, რომ ინტელიგენციას
არსდროს არ მოუხდენია რევოლუციის და ვერც მოახდენს. ჩემას
ზხრეთ განაზიარ. ქე უნდა უნდა იხსნას ჰეტერბურგი და არა ჰეტერ-
ბურგმა განაზიარ ჰქვებიანთ. ჰეტერბურგის უმთქმელობას ზოგნი
იმ თ ხსნიან, რომ ეს ქაქაქი ბიუროკრატის ბუდე, მთლად
ბიუროკრატული ელემენტებით არის დასახლებული და ამიტომ იქ
ზომიერი და შემარჯვენი ელემენტები სჭარბობენ მარცხენაებს.
ეს ზასუსი არ არს. განა ჰარიზი 1789, 1848 და 1871 წლებში
ბიუროკრატის ბუდე არ იყო? განა იმეტი 1848 წელს ვენა და
ბერლინი „ზომიერ ელემენტებით“ არ იყვნენ დასახლებული? რომ
არ იხვევა ჰეტერბურგი ჰარიზისგან და ბერლინისგან ამ მხრივ?
არაფრით არ განიხვევა, მაგრამ მიხედა მისი უმთქმელობისა? ზა-
გნა ამბობენ მიხედა ს არის, რომ ჰეტერბურგში ბევრი ზრითა.
არც ეს არის ზასუსი. ვარს ვაში და ტფილისში შედრებით ჰეტერ-
ბურგთს კაც ლებით მიტ ზრათ, მაგრამ ორივე ქალაქის ქვერ-
ცემოდ მთიარწყო მიმდობლას ს სხვად. მეორეა ამბობენ, რომ
ჰეტერბურგის ინტელიგენტი მ ხელში ჩაიგდო მოძრაობის სდავე
და მუშა მს აქტიურ მოქმედებას ნებას არ აძლევისო. ასეთი მოსახ-
რება ხდება ზასუსთან, მაგრამ მანც ზასუსი არ არის. ვარს ვის
ინტელ გენდა ჰეტერბურგის ინტელიგენციას არ ჩამოუყარდეს,
მაგრამ იქ მინც უკიდურესი ელემენტები ბატონობენ.

მე მსადა არის ნამდვილი მიხედა?
რც მე ვიცი. მე შემიძლია მიხედა ჰეტერბურგის მუშა ხა-
დის მუუტეხებლობა და მუხასხვებისა, ან ჩრდილოელთა ტემპერა-
მენტით ამუხსნა, მაგრამ ვკამობ, რომ მარტო ეს არ უნდა იყოს
მიხედა ცენტრის მოდურებისა და ამიტომ საკითხის გადაწყვეტას
მუხასხვებს მივანდობ.

- * * *
- ამ რ.მდენიმე დღის წინადა, „შრომის“ რედაქციის მახლობ-
ლად ერთი ნაცნობი თ ვაღი შემიხდა. მას უკან სხვა რამდენიმე თავ-
ვად-ახსარული მოსდევდა. უკვანია ჩახსენებია და ჩნდა შესული არიან.
დაკვირბე, სიადან მადინხროთ მეთქი.
— უსამოდ დარჩენილი ბიუროდან.
— რა გინდობდათ ბიუროში?
— საქმე, სამუშაო.

მე, ცენტრ არ იყოს, კამიგვირდა. ვიცოდი, რომ ჩემი ნაცნობს
ამ ერთი წლის წინად კარგი შეძლება ჰქონდა. სოფელში ცხოვრობ-
და ჰონებრივად ჩვენი ურ საშუალო მე ამუღეს არ დაუფარდებოდა და
საკუთარი სამხრო ეტილიც კი ჰქონდა. ვიცოდი, რომ ამ თავადმა
ვევლათური გაუღდა, კადატად და ტფილისში დასახლდა, მაგრამ
ის კი არ ვიცოდი, რომ 50 წლის მოხუცი დღეურ სამუშაოს
ქებას.

- მერე, რა გავიკეთ ბიუროში? მოგვებს სამუშაო?
- არ მამცნეს. თავადიშედი ხარ და შარშან მსგ რასში იყ-
ვიო. არა, ერთი თქვენ თვითონ მითხროთ, — ნაწყინის კილოთი შე-
მომზივდა ჩემს ნაცნობსა, — რა მუშაია აქ ჩემი თავადიშედილობა და

შეი რაწმელობა? მარშან გამბროუჯეს და რაღაც შაკ რაწმში ჩა-
 მითრის. შე რა ვიცოდა, რომ საქმე ასე დატრიალდებოდა? მე
 ასე შევანა, შეაი რაწმის სარგებლო მოგანება ა ს მ. თქი და
 ჩვეწვერე შერე კი, როცა დავრწმუნდი, რომ რაწმის ვნების შეტბი
 არაფერი მთაქნს, ისევე გამოვეწვერე და მ შეუს დავებრუნდი, მ გ
 რამ ვიღამ მაცალა? უკვლადური გავიდე და ცრადელზე დავრწმ. რა
 უნდა ვუყო ხუთ შეიღისა და ცოლს? რით ვაცხოვრო? ამბობენ, თა
 ვად-ახსაწმობა გულხელდაკრეფელი ზის და ეღის იმ დროს, რა-
 ცა ძველებურად სხვის კისერზე ჯდობა შექმლავთა. ბეგრას ასეთი
 თავადიქილი, მაგრამ ჩვენ რაღაც გვერს თ? გუშინ ხუთა მოვაძა-
 გორე შეგდა და თითოს 15—20 მანეთის ვიდევდი თვეს, დღეს
 კი მე თერთნ ვეკბე 20 მანეთის ადგილს, მაგრამ მასუსად იმის
 შეუბნებან, შენ თავადი ხარო. არა, ერთი მთხარით, რა შეუბნა
 აქ თავადიშვილობა?

- რა შეუბნა აქ თავადიშვილობა? გაიშორას შეტრემ.
- თავში იხადონ ჩემი თავადიშვილობა, — სთქვა მესამე.
- ჩეტა შეიძლებაღეს გვარის გამოცვლა და წოდების მთხზობა.
- არა, ჩემი ძმაო, აქედან ხეირი არ გამოვა. სკანტ იმავე
 გზას უნდა დავადგეო, როგორცა ზოგაერთნი დაადგენ: ზეადოთ
 თაფი, გავადოთ ტეშში და, ვინც შეივხვდება, გაყარდვით. სხვა
 გზა არ არის. მშვიდობით!

— მშვიდობით! — დაიპირეს ეველამ თავი და ნაწიქინი და და-
 დონებულნი თავიანთ გზას გაადგენ

ჩემი ნაწმობი უკანვე გამობრუნდა და უელი ამაწია:

— თქვენს ჭარბი, შიდათ იმ ბიურთში და სთხვეთ ჩემს
 მავიერად, რომ რაიმე საქმე მომცენ, თორემ ცოდეშადი დამქთა-
 ნება მამშალოთ. აი, ეხდა ჯობეში სამი მურად დამრჩა. ჩემი სხ-
 დილი დღეს სამი მურადს ზური და ცივი წუადი იქნება. მაგრამ
 ხედა რადა ვუყო? შიდათ და უთხარით, რომ ის კანი თავის დღე-
 ში სხდის მტერი არ ვთავიდათქო, რომ რაწმში შეტრდამათ შე-
 ვდა და მადე ისევე თ ვი დაწმბათქო.

მე ვუხსუსე, რომ ბიურთში არავის არ ვიწმობ და რაწმთან
 გავლენა არა მამქენ შეტბი. ჩემი ნაწმობი უარესად დადონდა, თავი
 ჩაქინდა, შერე უთმედად ხელი ჩაქინა და მომშორდა...

ს — ლი.

სახელმწიფო

(პ. ლავროვისა)

თუმცა ყოველ საზოგადოებრივ პრინციპის იდეალიზა-
 ციით ბოროტად სარგებლობდენ, მაგრამ ამ უკანასკნელ
 დროს ამ მხრით ყველას გადააქარბა სახელმწიფოებრივ პრინ-
 ციპის იდეალიზაციამ. ამას, რასაკვირველია, თავისი ლოდი-
 კური მიზეზიც აქვს. ფეოდალურ თვითნებობის, კათოლი-
 ციზმის თეოკრატიულ მისწრაფებათა და მმართველ პიროვნე-
 ბათა ასალაგმავად ეს პრინციპი ჩინებული იარაღი იყო. ევ-
 როპის პროგრესიულმა პარტიებმა თავიანთ დრომანვე სწორედ
 ეს პრინციპი დააწერეს.

საშუალო საუკუნეებიდან გადმომავალ ხანაში სახელმ-
 წიფოებრივ პრინციპის დამცველი იურისტები და სხვ. შეე-
 ლოდენ ევროპის მეფეებს ფეოდალების, და კლერკალთა წი-
 ნაწმდმე ბრძოლაში. ბრძოლა სწარმოებდა მტაცებელ ძალთა
 შორის, მაგრამ სახელმწიფოებრივ პრინციპის იდეალიზაცია
 აფერადუნებდა ლუდოვიკო მე-XXI-ის, ივანე მრისხანის და
 მხვავისთა მათთა მოქმედებას, ბრწყინვალე შარავანდელით მო-
 სავდა მათს დესპოტობას, როგორც სიკეთის დასამყარებლად

ხმარებულ საშუალებას. მე-XVII საუკუნის დამლევის, როცა
 ლუდოვიკო მე-XIV და სტიუარტები გაძლიერდენ, პროგრე-
 სიულმა პარტიებმა ფრანხას: „სახელმწიფო მე ვარ“ — პირის
 პირ დუყენეს მეორე ფრანხა: „სახელმწიფო საზოგადო კე-
 თილდლეობაა“. აი აქ იშვა ბრძოლა „კანონიერ თვითნებო-
 ბის“ წინააღმდეგ. აქვე თავი იჩინა ერთმა მოვლენამ: ცნება
 „სახელმწიფო“ ისეთი რამ აღმოჩნდა, რასაც ყოველნაირი
 საზომი და განმარტება მიუდგებოდა. ეს ცნება ზოგიერთის-
 თვის ნიშნავდა მთავრობის გაძლიერებას ხალხის კისერზე,
 სხვები კი ვიქრობდენ, რომ მთავრობა სასტიკად შეზღუდულ
 უნდა იქმნას საქვეყნო საქმეებში ხალხის მონაწილეობის მი-
 ლებითაო. ზოგნი თხოულობდენ სახელმწიფოს გაძლიერებას
 გარეშე ქვეყნებზე გავლენის მოპოვებით; ბევრი იმ აზრისა
 იყო, რომ საქიროა სახელმწიფოს შემადგენელ ნაწილების
 დაკავშირება ადმინისტრაციის საშუალებით მექანიკურად,
 ერთგვარ კანონებისა და ცხოვრების ერთგვარ პირობათა ხე-
 ლოვნურად შექმნა სახელმწიფოს მთლიან ტერიტორიაზე; სხვები
 კი ამტყცებდენ, რომ სახელმწიფო უნდა წარმოად-
 გენდეს ორგანიულ კავშირს ცოცხალ და საკმაოდ დამოუკი-
 დებელ ერთეულებისას, რომელთაც უნდა აკავშირებდეს სა-
 ერთო შეგნებული ინტერესიო. ერთი სიტყვით გაიზარა კა-
 მათი არა სახელმწიფოს დასაცველად ან მის წინააღმდეგ,
 არამედ იმის გამო, თუ რას უნდა წარმოადგენდეს ნამდვილი
 იდეალური სახელმწიფო. რომ სახელმწიფო დიადი საზოგა-
 დოებრივი პრინციპი იყო, ამაში აღარავინ ეყობდა, დახვე-
 სტულთ ფეოდალებსა და კლერკალებს გარდა. გამარჯვება,
 რომელიც წილად ხედა სახელმწიფოებრივ პრინციპს საშუალო
 საუკუნეების ბარბაროსობაზე, ყველასთვის ცხადი იყო. ამ
 რივად კონსერვატორები და პროგრესისტები, მონარქისტები
 და რესპუბლიკელები, წესიერების ხალხი და რევოლუციო-
 ნერები, პრაქტიკები თუ ფილოსოფოსები, — ყველანი შეთან-
 ხდდენ იმაში, რომ სახელმწიფოებრივი პრინციპი უმაღლესი
 პრინციპია, რომლის უფლება ყველა სხვა უფლებას აღემატე-
 ბა. მეცხრამეტე საუკუნის 30-თე წლებში სახელმწიფოს გაღ-
 მერთებამ უმაღლეს წერტილამდე მიადწია და გერმანიის იდეა-
 ლიზმის უკანასკნელმა წარმომადგენელმა — ჰეგელმა — ყველაზე
 ცხადად აღიარა ეს გაღმერთება.

მაგრამ ისტორიის მსვლელობის შეყენება შეუძლებელია
 და, აი, კრიტიკაც იკვლევდა სახელმწიფოს არსებობის ქეშმა-
 რიტ აზრს. საზოგადოებრივ ცხოვრებაში პოლიტიკურმა ეკო-
 ნომიამ აღმოაჩინა ისეთი რამ, რომელსაც ნამდვილ პო-
 ლიტკისა არაფერი ეცხო და უფრო ღრმა და ძლიერი
 გავლენა კი ჰქონდა საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. ბირკის
 გავლენამ პოლიტიკაზე ის ნაყოფი გამოიღო, რომ ეკონო-
 მისტების თეორიული მოსაზრებანი პრაქტიკას დაუმორჩილა.
 ეროვნულმა პრინციპმა სხვა მრავალია შორის დიპლომატებს
 წინ დაუყენა თავისი უფლება ტერიტორიათა საზღვრების შე-
 სახებ და, აი, სახელმწიფოებრივი პრინციპიც ახალ კალა-
 პოტში ჩადგა. ბოლოს აღმოჩნდა, რომ თანამედროვე წყო-
 ბილებას იმდენად არ ემუქრის პოლიტიკური ცვლილებები,
 რამდენადაც სოციალური. პოლიტიკურ პარტიათა მნიშვნე-
 ლობას თან და თან განსაზღვრული აზრი ეძლეოდა ეკონომიურ
 კლასთა შორის არსებულ ანტაგონიზმის გამო. ამ დროს კონსე-
 რვატიულმა პარტიამ სახელმწიფოს სწორედ დათვის სამსახური
 გაუწია რადგანაც ამტყცებდა, რომ სახელმწიფო გონიერებისა
 და მოსაზრების ნაყოფი კი არ არის, იგია ბუნებრივ-კულტუ-

რული მოვლენა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამით ფიქრობდნენ სახელმწიფოსთვის ზედმეტ ღირებულობის ღირსება მიეცათ და ნამდვილად კი მის იდეალისტურ მნიშვნელობას ძირს უთხრიდნენ, რადგანაც წმინდა ბუნებრივს და ყოველსავე საჭირო რამეს ცხოვრებაში ადამიანი ცდილობს მისცეს აზრი და გადაამუშაოს თანახმად ამ უკანასკნელის მოთხოვნილებებისა. აქედან იბადება კითხვა: უნდა დამუშავდეს თუ არა სახელმწიფოს ბუნებრივი მოვლენა ისე, რომ მასში ადამიანის გონიერებას მეტი ადგილი ჰქონდეს, ვიდრე ბუნებრივ მასალას?

ყველაფერი ეს გვიძულებს ჩვენ კრიტიკულად განვიხილოთ სახელმწიფოებრივობის სათავე, ფარდა აფხალოთ მის ცრუ იდეალიზაციას, შევცვალოთ იგი ქვეშაირთ იდეალიზაციასზე, ე. ი მივიღეთ სახელმწიფოს ბუნებრივ საფუძვლამდე და გავითვალისწინოთ ის გზა, რომელიც ხელს შეუწყობს პროგრესს: გამოვივლიოთ ის პირობები, რომელთა საშუალებით შეიძლება პიროვნების განვითარება და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სიმაართლის და ქვეშაირთების განხორციელება.

სანამ ადამიანები ცხოვრობენ ერთად და მისდევენ ეკონომიურ, ზნეობრივ თუ გონებრივ მიზნებს, რომელთა განხორციელება თუ უარყოფა სრულს მათს ნებაყოფლობაზეა დამოკიდებული, ისინი შეადგენენ ერთ საზოგადოებრივ კვებში, რომელსაც არაფერში ეტყობა იურიდიულ-პოლიტიკური ზედგავლენა. მაგრამ როცა ისინი ერთდებიან ხელშეკრულებით, რომელიც სავალდებულოა თითოულისათვის, მაშინ ამ საზოგადოებაში იწყება ცხოვრების ახალი ხანა. ეს საზოგადოება შეჯავებულია იურიდიულად, თუ მაიძულებელი ძალა, რომელიც თვალყურს ადევნებს ხელშეკრულების ასრულებას, დგას ამ ხელშეკრულების გარეშე; ეგვემ საზოგადოება ხდება პოლიტიკურ საზოგადოებად, როდესაც თვით მასში თავს იჩენს ისეთი ძალა, რომელიც ამ საზოგადოების წევრთა იძულებს ამ ხელშეკრულების ასრულებას. პოლიტიკური საზოგადოება ხდება სახელმწიფოდ, როდესაც წევრთათვის სავალდებულო ხელშეკრულება სავალდებულო ხდება იმათთვის, ვისთვისაც არავის უკითხავს თანხმობა, ან ვინც იძულებით თანხმობას აცხადებს რომელიმე მოსალოდინელ საფრთხის გამო, სამეცნიერო საზოგადოება, ლეგალუ-კომერციული ამხანაგობა და საიდუმლო პოლიტიკური ორგანიზაცია—პირველი სამი ფორმის მაგალითებია.

ნათქვამიდან ცხადია, რომ სახელმწიფო ისევე ძველი მოვლენაა, როგორც პიროვნების იძულებითი დამორჩილება. და რადგანაც საზოგადოებაში ყოველთვის ბევრი იყო ისეთი პიროვნება, რომელიც გონებრივ განუვითარებლობისა, ცოდნის და ნერვების უქონლობის გამო საჭიროებდა, რომ მისთვის ცხოვრების პირობები ეკარნახა უფრო გამოცდილ და მკოდნე პირებს, —ამიტომ სახელმწიფოებრივ წყობილების სათავე იმალება ადამიანთა პირველყოფილ ჯგუფებში და დღესაც შეზღუდული არაა მითი, რასაც საზოგადოების პოლიტიკური ორგანო ეწოდება. ყველაგან, სადაც ადამიანი მოუსაზრებლად ემორჩილება მისგან არა არჩეულ ცხოვრების პირობებს, იგი ამით ზოგადილებას უცხადებს სახელმწიფოს.

პრინციპი სახელმწიფოებრივ ვალდებულობისა პირველ ყოვლისა გამოიხატება ერთი პირის მეორეზე ზატონობაში. შემდეგ იწყება დამოკიდება ეკონომიური და, ბოლოს, იდეალიზაციის საშუალებით ის ხდება ზნეობრივ ძალადაც.

მაგრამ სახელმწიფოს განვითარების პირველ საფეხურზე დღე ჩვენ ვხედავთ ხელშეკრულობის ისეთ ელემენტს, რომელიც განსხვავდება ერთი პირის მეორისადმი უბრალო მორჩილებისაგან. იქ ოჯახს განაგებს უფროსი, მას ემორჩილებიან წერილი შვილები და სუსტი დედაკაცები და ეს ხდება არა სახელმწიფოებრივ ხელშეკრულობის ძალით, არამედ პირადი უპირატესობით. ამავე პირად ვავლენის ძალით წინასწარმეტყველები განაგებდნენ მარწმუნეთა საქმეებს. სახელმწიფოებრივი ელემენტი ჩნდება ოჯახში, როდესაც არიან ოჯახის უფროსი წევრები, რომლებიც თუმცა არ ემორჩილებიან ოჯახის უფროსს, მაგრამ შევლიან მას პრანებლობის და უფროსობის საქმეში. საზოგადოდ, სახელმწიფო ჩნდება მაშინ, როდესაც ჯგუფი, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ნებაყოფლობათ მხარს უჭერს რომელიმე დადგენილებას და სავალდებულოდ იხდის მას; ეგვემ დადგენილება სავალდებულო ხდება ამ ჯგუფის გარეშე მდგომ პირთათვისაც, რომელნიც თავის ნებაყოფლობით არ მიმხრობიან მას. მაშასადამე, იძულებითი პრინციპს აქ ემატება ძალა ხელშეკრულობისა იმ განსხვავებით, რომ ხელშეკრულობის ასპარეზი უფრო ვიწროა, ვიდრე იძულებითი პრინციპისა.

ხელშეკრულობის ზნეობრივი-იურიდიული აზრი და მნიშვნელობა დამოკიდებულია ადამიანის პატიოსნებაზე, იმ ადამიანის, რომელსაც საზრინად მიუღია თავის თავზე ამ ხელშეკრულობის ვალდებულება. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ამ ხელშეკრულობას სდებს მხოლოდ რამდენიმე ადამიანი და ის კი სავალდებულო ხდება სხვებისათვისაც, —მათთვის, ვისაც ამ ხელშეკრულებაში არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია, მაშასადამე, არც რაიმე ვალდებულება აქვს. ხელშეკრულების დადება ერთის პირისგან სხვების სახელით, რომელთაც არავითარი წარმოდგენაც კი არა აქვთ ამ ხელშეკრულობის ძალასა და მნიშვნელობაზე, და სავალდებულო კი ხდება მათთვის, ეწინააღმდეგება საპარალიანობის თვით ელემენტარულ მოთხოვნილებასაც კი და, მაშასადამე, ეწინააღმდეგება პროგრესსაც. როგორ შეხედავდა რომელიმე იურისტი, მაგ., იმ ხელშეკრულობას ან პირობას, რომელიც სავალდებულოა მილიონი ხალხისთვის და ნამდვილად კი მის შედგენასა და დამტკიცებაში მონაწილეობა მიუღია მხოლოდ რამდენიმე კაცს. რომელთაც არავითარი რწმუნებაც კი არა ჰქონიათ არავისგან! რამდენად სამართლიანი უნდა იყოს, მაგ., ხელშეკრულობის წერილი, რომელიც ერთ თაობას დაუდვია რომელიმე ძლიერ ორგანიზაციის წინაშე და ამით სავალდებულო გამხდარა შემდეგ მოდემ თათვის? იქნება თუ არა სამართლიანი, რომ შემდეგმა მოდემამ ასეთი ხელშეკრულობა უარჰკოს, თუნდაც ამ უარყოფას ძალაც და სისხლის დაღვრაც დასჭირდეს? ამგვარ ხელშეკრულობებში, რასაკვირველია, ნასახიკ კი არსადა სჩანს სამართლიანობის. ამ ხელშეკრულობას სახეში ჰყავს მხოლოდ ძლიერ ორგანიზაციის ანსებობა ან ისეთ პრათა უმეტესობა, რომლისთვისაც ასეთი ხელშეკრულობა პირდაპირ ხელსაყრელია და რომელიც თავის ძლიერ ორგანიზაციის წყალობით იძულებს უკმაყოფილო ელემენტებს დემორჩილონ ამ სახელმწიფოებრივ ხელშეკრულობას. გამოზრდი სახელმწიფოს, ან შეასრულენ სახელმწიფოებრივი ხელშეკრულობა, —ასეთია დიდემი, რომელიც წინ უდგას თითოეულ ქვეშევრდომს ამათუ იმ სახელმწიფოსას.

თუ უკმაყოფილოთა რიცხვი მცირეა, ეს დილემა საგრძობელი ხდება მხოლოდ მათთვის: მათ უნდა განიცადონ თავიანთ თავზე საშინელ კანონების სისასტიკე, ციხეში გამოწყვედვა, ბორკილები და გადასახლება ამ კანონების აუსრულებლობისა ან მათის წინააღმდეგობისთვის. უკმაყოფილონი ხშირად თავის ნებითვე სტოვებენ სამშობლოს საზღვრებს. სანამ ამ უკმაყოფილოთა პარტია განცალკევებულ პიროვნებათაგან შესდგება, იგი ყოველთვის ძლიერი იქმნება.

მაგრამ, როგორც უკმაყოფილონი შეერთდებიან ერთ საზოგადოებრივ მოზარდ ძალად და შექმნიან ორგანიზაციას, მაშინ ისინი თხოულობენ უკვე ანგარიშის გაწევას და არსებულ სახელმწიფოებრივ წყობილებასაც მათგან საფრთხე მოელოს. ასეთი საფრთხე ორგანია, — თუ უკმაყოფილონი სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე არიან გაფანტული ან მის უმთავრეს ცენტრებში თავმოყრილი, მაშინ სახელმწიფოს მოელოს ძირითად კანონების შეცვლა რეფორმატორულ ან რევოლუციონურის გზით. თუ უკმაყოფილონი თავმოყრილი არიან სახელმწიფოს ერთ რომელიმე ნაწილში, მაშინ მას — სახელმწიფოს — მოელის დამხობა, დანაწილება. ორივე შემთხვევაში სახელმწიფოს არსებობა განსაცდელშია და ეს იმით, რომ მისი ძირითადი კანონები ფიქტიურ ხელშეკრულებას წარმოადგენს: ეს ხელშეკრულება სავალდებულოდაა ცნობილი ყველასთვის მაშინ, როდესაც დიდ უმრავლესობისათვის არავის არ უკითხავს, თუ რად ემორჩილებიან ისინი ამ კანონებს.

რამდენადაც სახელმწიფოებრივ ხელშეკრულებაში მცხოვრებთა მეტი რიცხვი იღებს შეგნებულ მონაწილეობას, იმდენად ეს ხელშეკრულება მტკიცე საფუძვლიანია. ჯერ ერთი იმით, რომ ამ ხელშეკრულების უვარგის მხარეების გამოცნობა უფრო ადვილი ხდება და, მაშინადაც ადვილი ხდება მათი თავიდან მოშორებაც რეფორმებით; მეორეც იმით, რომ აქ უმეტესობა შეგნებულად იღებს მონაწილეობას სახელმწიფოებრივ ხელშეკრულებაში და, აი, სწორედ ამით ეძლევა მას მეტი სიმტკიცე. მოწინააღმდეგენი ახლა უძლეურად ცნობენ თავიანთ თავს და ემორჩილებიან. ცხადია, რომ სახელმწიფოებრივ წყობილების იდეალია ისეთი საზოგადოება, სადაც თითოეული წევრი კანონს უყურებს, როგორც ურთიერთ შორის ნებაყოფლობით და შეგნებულად დადებულ ხელშეკრულებას, რომლის შეცვლა-დამატება ხდება ყველას თანხმობით და რომელიც სავალდებულოა იმათთვის, ვინც მასზე სრულის შეგნებით თანხმობა განაცხადა.

მკითხველი ახლავს შენიშვნას, რომ ამ გვარი იდეალი, რომელიც არსებითად გამომდინარეობს სახელმწიფოებრივ პრინციპისაგან, ბოლოს და ბოლოს უარყოფაა ამავე პრინციპისა. სახელმწიფო სწორედ იმით განირჩევა სხვა საზოგადოებრივ ფორმებისაგან, რომ იქ ხელშეკრულება მიუღია უმცირესობას და ეს უმცირესობა სავალდებულოდ ხდის მას უმრავლესობისთვის. სახელმწიფოებრივ კავშირის ორი პირველ-წყარო: პრინციპი იძულებითი და მოსაზრებელი ხელშეკრულება აქ ერთმანეთს ეხლებიან და ეს შეხლა ხდება იმ ნიადაგზე, რომ უკანასკნელი ცდილობს სამართლიანობის სახელით შეამციროს და დაასუსტოს იძულებითობა. აქედან ლოდიკური და ერთად ერთი დასკვნა ისაა, რომ პროგრესი მდგომარეობს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სახელმწიფოებ-

რივ პრინციპის გავლენის შესუსტებასა და სასტიკად შემცირებაში.

(შემდეგი იქნება)

უ ნ გ რ ე თ ი ს ა ჯ ა ნ ე შ ე ბ ა

(1848-1849 წწ.)

ავსტრიაში, როგორც რუსეთში, მრავალი სხვა და სხვა ეროვნება, სხვა და სხვა ენაზე მოლაპარაკე, სხვა და სხვა ბუნებრივ პირობებში მცხოვრები, და, როგორც ახლა რუსეთში მხოლოდ ერთი ენა და ერთი ეროვნება გაბატონებულია, ისე ავსტრიაშიაც წინეთ ბატონობდნენ გერმანელები და ყველა სხვა ეროვნებას ევალეობდა გერმანულ ენის შესწავლა და გერმანელების კულტურული მონობაც. მთავრობა ცდილობდა შეეჩერებია ხალხში სწავლა-განათლების გავრცელება და ხელი შეეშალა ხალხის გამოფხიზლებისთვის, რადგანაც იცოდა, რომ მხოლოდ ამ გზით შეეძლო თავისი და გერმანულ ერის პოლიტიკური და კულტურული ბატონობა აეგო.

მაგრამ მთავრობის საამისო მეცადინეობა ამაო გამოდგა. ვერავითარ საბაჟო თვალყურისდევნას და ცენზურის სისასტიკეს ან სასწავლებლების უვარგისობას არ შეუძლია ერთ რომელსამე სახელმწიფოში ხალხის საუდამოდ დაბრმავება, როდესაც მეზობელ ქვეყნებში ხალხის ცხოვრება სწრაფის ნაბიჯით წინ მიდის და ამითი ხალხის საერთო კეთილდღეობაც მატულობს.

ხალხის დამონება მხოლოდ ძალმომრეობით არის შესაძლო, მაგრამ ხანგრძლივი ძალმომრეობა ბოლოს საერთო უკმაყოფილებას იწვევს, რადგანაც არ რჩება სახელმწიფოში არც ერთი კლასი და არც ერთი ადამიანი, რომელსაც ასე თუ ისე არ გამოეცადოს თავის თავზე ძალმომრეობის შედეგი, და იქ, სადაც ეკონომიურ და პოლიტიკურ მონობას კიდევ თან ახლავს ეროვნული მონობაც, ხალხში ადვილად იკიდებს ფეხს ეროვნულ დამოუკიდებლობის სურვილი, რადგანაც სხვის მონობაში დაღლილი ხალხი ამ დამოუკიდებლობის მოპოვებით აპირებს ხოლმე თავის საზოგადო ცხოვრების უფრო სამართლიანად მოწყობას. და, მართლაც, ავსტრიაში ყველა ეროვნება თანასწორად ნატრობდა ეროვნულ თავისუფლებას, — იტალიელები, პოლონელები, ჩეხები, სერბო ხორვატები და უნგრელებიც.

ავსტრიის მთავრობა სარგებლობდა იმით, რომ ზოგიერთ ეროვნების მოთხოვნა რომელიმე მის მეზობელ ეროვნებაში წინააღმდეგობას იწვევდა და იმთ გადაკიდებით უზრუნველ ჰყოფდა თავის ბატონობას და მათ ასუსტებდა ბრძოლაში. ეს ხერხი მან უნგრელებთან ბრძოლაშიაც გამოიყენა.

როდესაც ავსტრიაში 1848 წელს საფრანგეთის რევოლუციის ამბავი მოვიდა, მთელი უნგრეთი ფეხზე წამოდგა. 2 მარტს უნგრეთის სეიმში უნგრულ მამულიშვილის კოშუტის აღფრთოვანებული სიტყვა გაისმა: „სული გვეხუთება. ავსტრიის სახელმწიფო წყობილების მძოვრს საშინელი სული აუღის, რომელიც ძარღვებს გვიდუნებს და სპობს ჩვენ აღფრთოვანებას“... „საყვარელ მთავრობისთვის ხალხი თავის სიკოცხლეს სწირავს, და მზავრულ სახელმწიფო წყობილების გულისთვის ერთი გროშის დახარჯვაც არ შეიძლება!“

ამ სიტყვამ დიდი გაცატება გამოიწვია. სწორედ ამ დროს ამოძრავდნენ ჩეხები და პოლონელებიც, თვით ვენაშიაც რევოლუცია დაიწყო. მეტრერნისი, — იმ დრომდის თვითმპყრობელი მინისტრი და მთელ ევროპის ბატონი, — გადააყენეს, იმპერატორი ვენიდან გაიქცა. აჯანყების ჩასაქრობად მთავრობას საკმარისი ძალა არ დაურჩა, რადგანაც ჯარები იტალიელების აჯანყების წინააღმდეგ გაგზავნილი გამოდგა. ამიტომ მთავრობა უნგრელების მოთხოვნას წინ ვერ აღუდგა და უნგრელებისთვის ცალკე პასუხიმგებელ სამინისტროს დანიშვნაზე დასთანხმდა. ამ სამინისტროში მოწვეული იყო ორი ცნობილი უნგრელი მოღვაწე, — კოშუტი და დეაკი.

უნგრელი ხალხი იმ აზრის იყო, რომ „უნგრეთი უნდა იყოს თავისუფალი და დამოუკიდებელი. როგორც მართვა-გამგეობაში, ისე კანონმდებლობის საქმეშიაც — იგი არც ერთ სხვა ქვეყანას არ ემორჩილება. ჩვენ არ გვინდა, ამბობდნენ უნგრელები, ჩვენი ქვეყნის ინტერესებს შეგწიროთ სახელმწიფოს მთლიანობა და ჩვენი გულისთვის საერთო სახელმწიფოს არსებობა მოვუსპოთ, მაგრამ უსამართლობად მიგვაჩნია, რომ ჩვენი ქვეყნის ინტერესებიც შეგწიროს რომელიმე სხვა ქვეყნის ინტერესებს. სამართლიანი სახელმწიფო წესწყობილება ყველა ერის თანასწორობას მოითხოვს და ამ სამართლიან წყობილების შემოღებას ვეცდებით იქაც კი, სადაც მისი შემოღება ხალხისგან მსხვერპლსა და თავის შეწირვას მოითხოვს“.

მთავრობამ უნგრელებს ნება დართო, რომ მათ თავიანთი პარლამენტი უნგრეთის დედაქალაქში, პეშტში, გადაეტანათ, თვით ეს პარლამენტი ყოველწლიურად მოეწვიათ და მოესპოთ ცენზურა.

უნგრელებმა თავისი საკუთარი ჯარი მოიწვიეს და მას აუკრძალეს ვენიდან რამე ბრძანების მიღება, შემოიღეს საკუთარი ქალაქის ფული და საზღვარ გარეთ სახელმწიფოებს დებუტაცია გაუგზავნეს და განუცხადეს, — ავსტრიის რეაქციონურ საერთაშორისო პოლიტიკას მხარს არ დავუჭერთო.

ამაირად უნგრელებმა თითქმის სრული თავისუფლება მიიღეს. მაგრამ მათ წინ აღუდგნენ უნგრეთის საზღვრებში და მეზობლად მცხოვრები სლავიანები. განსაკუთრებით სახელი გაითქვეს ხორვატებმა და მათმა მმართველმა ელაჩიჩმა, რომელიც უნგრელების და თავისუფალ უნგრეთის დაუძინებელი მტერი იყო და ითხოვდა, რომ ყველა ეროვნება ვენის. ე. ი. ავსტრიის მთავრობას. ცენტრალისტურად განეგო. მართლაც, 31 აგვისტოს ავსტრიის მთავრობამ ბრძანება გამოსცა, რომ უნგრეთის სეიმი ყველა საქმეში ავსტრიის კანონებისა და წესების მიხედვით უნდა მოქცეულიყო. ეს ბრძანება უნგრეთის თავისუფლების მოსპობას უდრიდა.

უნგრელებმა შეტაკების თავიდან ასაცილებლად ვენაში დებუტაცია გაგზავნეს, მაგრამ ვენის მთავრობამ ეს დებუტაცია არ ინახულა. უნგრელებმა მეორედ გაგზავნეს დებუტაცია, რომელიც მთავრობამ 9 სექტემბერს მიიღო, მაგრამ უნგრელების სურვილის შესრულებაზე ცივი უარი გამოაცხადა, — უნგრელებს უნდოდათ, რომ ავსტრია და უნგრეთი, როგორც თავისუფალი ერთეულები, ყოფილიყო შეერთებული ერთ შეკავშირებულ სახელმწიფოს სახით. ორი დღის შემდეგ ელაჩიჩი ხორვატელების ჯარით შეესია უნგრეთს.

უნგრელებმა მშვიდობიანად საქმის მორიგებაზე იმედი არ დაკარგეს და ახლა ავსტრიის პარლამენტს მიჰმართეს,

მაგრამ გერმანელ ხალხის წარმომადგენლებმაც არ ისურვეს უნგრელ დებუტაციის მოსმენა.

ავსტრიის მთავრობამ უნგრეთის გამგელ გრაფი ლამბერგი დანიშნა. უნგრელებმა მისი დანიშვნა უკანონოდ გამოაცხადეს, რადგანაც გრაფ ლამბერგის დანიშვნის ბრძანება უნგრელ მინისტრებისაგან ხელმოწერილი არ იყო. ლამბერგი მაინც ჩავიდა 25 სექტემბერს პეშტში, სადაც აღელვებულმა ხალხმა იგი იმავე დღეს მოჰკლა ქუჩაში. უნგრელებმა დროებითი მთავრობა აარჩიეს, ავსტრიის მთავრობამ კი ლამბერგის მაგიერად ელაჩიჩი დანიშნა და უნგრეთში სამხედრო წესები გამოაცხადა.

ამავე დროს უნგრეთისკენ ჯარებიც გაგზავნეს. მაგრამ ჯარი არ მიიღო. ვენაში ხალხი იძახდა, — „უნგრელები თუ დაამარცხეს, ავსტრიაში საერთოდ თავისუფლების ყოველივე ნასახსაც მოგვესპობს მთავრობაო. ვასაგზავნი ჯარი შეუერთდა ხალხს. ჯარის მეორე ნაწილი ხალხზე იერიშით მივიდა, მაგრამ ქუჩებში გაცხარებულ ბრძოლის შემდეგ გამარჯვებული დარჩა ხალხი, რომელმაც არსენალი აიღო და იარაღი დაირიგა. შემინებული მეფე ვენიდან გაიქცა ერთ სლავიანურ ქალაქში, ოლმიუცში, საიდანაც ერთგულად დარჩენილი ჯარის ნაწილი ვენის ასაღებად გაგზავნა. ვენას ალყა რომ შემოარტყეს — კოშუტი უნგრელებს ურჩევდა, ვენის გასანთავისუფლებლად და მთავრობის დასამარცხებლად ჯარი გაგზავნოთო, მაგრამ ამ განზრახვას წინ აღუდგა უნგრელი დენერალი გერგეი, — ჯარის ასეთი გაგზავნა სასიფათო არისო. მხოლოდ დიდი ხნის კამათის შემდეგ უნგრელებმა ისევე ჯარის გაგზავნა არჩიეს, მაგრამ უკვე დაგვიანებული იყო, — ავსტრიის მთავარსარდალმა ვინდიშგრეცმა უნგრელების განზრახვა შეიტყო და შესაფერ ზომების მიღება მოასწრო. უნგრელების ჯარი დამარცხდა და ვინდიშგრეცმა ვენა ხელმწიფეს დაუბრუნა.

უნგრელების წინააღმდეგ ომი ავსტრიის მთავრობამ დეკემბერში დაიწყო, როდესაც წყლები გაიყინა და ჯარის მიმოსვლა გაადვილდა 5 იანვარს 1849 წ. ავსტრიის ჯარები უნგრელების დედაქალაქში, პეშტში, შევიდნენ, უნგრეთის მთავრობა დებრეჩინში გადავიდა. ვინდიშგრეცმა საშინელის სისასტიკით დაიწყო უნგრელების დასჯა და მთელი უნგრეთი ააწიოკა.

უნგრელების პირველი დამარცხება ახლად შეკრებილ ჯარის მოუშლადებლობით აიხსნება. თან და თან მათი ჯარი გამოიკადა და ბრძოლის ველზე ბედმა უნგრელებსაც გაუღიმა: მათ გამოაჩნდათ რამოდენიმე ნიჭიერი სარდალიც, მაგ. ბემი, კლაკა და გუიონი. ახლა ავსტრიის ჯარები დამარცხდა და ვინდიშგრეცი იძულებული გახდა ვენისაკენ დახეულიყო. 22 აპრილს უნგრელებმა სრულებით განდევნეს თავიანთ საზღვრებიდან ავსტრიელ ჯარების უკანასკნელი ნაწილი და უნგრეთის პარლამენტმა ეს ქვეყანა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოაცხადა, დროებით მთავრობა კომუტს ჩაბარდა.

დამარცხებულმა ავსტრიამ დახმარებისთვის რუსეთს მიმართა, და, მართლაც, რუსეთის მთავრობამ იკისრა ის სამარხენო საქმე, რომელიც დღემდის არ დაიწყებია უნგრელებს. იმპერატორმა ნიკოლოზმა გამოაცხადა, — „აჯანყება და არეულობა მოგვინა ავსტრიისა და პრუსიისა“ და ჩვენ სახელმწიფოს დასაცველად განვიზრახეთ იქ, მეზობელ სახელმწიფოებში, სარეველუცია მოძრაობის მოსპობაო. მართლაც,

იმ დროს მთელ ევროპაში ძლიერი სარევოლუციო მოძრაობა დაიწყო და შეშინებული მეფეები საერთო ძალით აპირებდნენ ამ მოძრაობასთან ბრძოლას თავიანთ ბრწყინვალე სამეფო ტახტის შესარჩენად.

უნგრეთიც ემზადებოდა მტრის დასახვედრად. ამოდ იხვეწებოდა ნიჰეირი სარდალი კლაპკა უნგრელ ჯარებს ვენახე გაგზავნას, — ამ ქალაქის აღება ავსტრიის მთავრობას დაასუსტებს და ავსტრიის აჯანყებულ ხალხს ჩვენ მხარეზე გადმოიყვანსო, — მთავარ სარდალი გერგეი წინ აღუდგა ამ აზრს და ყოყმანობდა. საზოგადოდ გერგეი უნგრელებს დამლუბველი გამოდგა: პატივიმოყვარე, ამაყი, დაუნდობელი, იგი გულში ემზობოდა ავსტრიას და უნგრელების დემოკრატიული მისწრაფება მას ეჯავრებოდა; იგი თავის პირად ამაღლებას და დაწინაურებას უფრო აფასებდა; ვიდრე თავის ხალხის და სამშობლოს კეთილდღეობას. მინეც დალუბა უნგრეთი.

დანქარების მაგიერ გერგეი დროს ჰკარგავდა და ჯარს ავსტრიელების წინააღმდეგ არ აგზავნიდა. ამითი მან გაუადვილა ავსტრიელებს ჯარის შეკრება და მომზადება, რასაც 21 ივნისს ისევე უნგრელთა ჯარების დამარცხება მოჰყვა.

ამ დამარცხებამ უნგრეთი განსაცდელში ჩაადგო: ჩრდილოეთით მას აწევებოდა 80 ათას ჯარის კაცით გაინაუ, სამხრეთის საზღვარზე იდგა ელანიჩი, რომელსაც თან ჰყავდა 40 ათასი სერბო — ხორვატი, 12 ათასი მტერი ვალახიაში იყო და რუსეთიდან მოდიოდა 140 ათასი რუსი, რომელიც იმპერატორ ნიკოლოზ პირველს გამოეგზავნა უნგრელების დასამორჩილებლად.

ამ საშინელ დროს კოშუტი მთელ ბრძოლის სულის ჩამდგმელი იყო: იგი მუშაობდა დღე და ღამე დაუღალავად და განაგებდა მართვა-გამგეობას, ფინანსებს, ჯარების კვებას, ახალ ჯარების შედგენას და მომზადებას. იგივე უნგრეთის სხვა და სხვა კუთხეში დაიარებოდა და თავის წარმტაც სიტყვებით აღფრთოვანებდა უნგრელებს და მათ ბრძოლისთვის იწვევდა.

გერგეი კი მთავრობის ბრძანებებს არ ემორჩილებოდა. კოშუტი იძულებული გახდა მისი გადაყენება მოეთხოვა, მაგრამ გერგემ აფიცრებაში მოხრებები იშოვნა და თავისი თავი ძალად დაატოვებინა მთავარ სარდლის თანამდებობაზე. 11 ივნისს იგი დამარცხდა და უნგრეთის მთავრობას ისევე უნდა დაეტოვებინა დედა ქალაქი, პეშტი, რომელშიაც გაინაუ ავსტრიელების ჯარები შეიყვანა.

2 აგვისტოს პასკევიჩის წინამძღოლობით 40,000 რუსის ჯარი უნგრეთის ჯარს შეეტაკა. გერგეი, რომელიც ახლო იყო, არ მიეშველა თავისიანებს და უნგრეთის ჯარი აქაც დამარცხებული დარჩა.

ამოდ ემუდარებოდა კოშუტი ევროპის სხვა და სხვა სახელმწიფოს მთავრობას და შევლას ან გამოსარჩლებას სთხოვდა მათ, — ყველამ ამაზე ყური მიიყრუა და ზურგი შეუქცია უნგრელებს. სხვა გზა არ იყო მეფესთან მოლაპარაკება უნდა დაეწყო და ეს საქმე ისევე გერგეის უნდა ეყისრა, რადგანაც მტერი სხვებთან ლაპარაკსაც არ ისურვებდა. გერგეიც დასთანხმდა მოლაპარაკების დაწყებაზე. მხოლოდ უნგრეთის მთავრობისაგან ხელწერილი მოითხოვა, რომლითაც მთავრობა ხელს იღებდა თავის ყველა უფლება უპირატესობაზე და გერგეის დიქტატორად აცხადებდა. ცოტა ხნის ყოყმანის შემ-

დეგ კოშუტი დასთანხმდა. 11 აგვისტოს გერგეი დიქტატორად დააყენეს. საამისო პროკლამაციაში კოშუტი აცხადებს. „გენერალ გერგეის ვაბარებ უმაღლეს სახედრო და საზოგადოებრივ უფლებებს და მას ღვთისა, ერის და ისტორიის წინაშე პასუხისგებლად ვხდი, რომ იგი ამ უფლებას მოიხმარას თავის საცოდავ სამშობლოსთვის ეროვნულ და პოლიტიკურ უზრუნველყოფის მოსაპოვებლად“. მაგრამ გერგემ თავისი განუსაზღვრელი უფლება მოიხმარა მტრების წინაშე სრულ მორჩილების გამოსაცხადებლად. 2 ოქტომბერს უნგრეთი და მორჩილებული იქნა.

აჯანყების მეთაურები კოშუტი, ბემი, გუიონი, ფეტტერი, დემბინსკი და სხვები ოსმალეთს შეეფარნენ. ბემმა და გუიონმა იქ მამამა იანობაც მიიღეს. გუიონმა შემდეგ ოსმალეთის რუსთან ომში თავი ისახელა ანატოლიასთან. კოშუტი ოსმალეთში დაატუსაღეს, მაგრამ შემდეგ, საფრანგეთის და ამერიკის მოთხოვნით გაანთავისუფლეს და კოშუტიც ინგლისში დასახლდა. გარდაიცვალა კოშუტი 1894 წელს იტალიის ქალაქ ტურინში.

ავსტრიელები და რუსები საშინელის სისასტიკით მოექცენ უნგრელებს. სატუსაღოები „საეჭვო“ პირებით აიგნო, ყოველ დღე ვინმე სარჩობელაზე აპყავდათ. ავსტრიის მთავრობამ პოლიტიკურ დამნაშავეთა მამულები დაისაკუთრა. არ ზოგავდნენ კაცსა და ქალს, მოხუცებულსა თუ ბავშვებს, უმანკო სისხლით იღებებოდა თავისუფლებისათვის მებრძოლ ხალხის ქვეყანა.

უნგრეთის რევოლუციის დამარცხებით დასრულდა ის საერთო სარევოლუციო მოძრაობა, რომელიც 1848 წელს მთელ ევროპას მოედგა. ამ დამარცხების შემდეგ რეაქცია დაიწყო, რომელიც ავსტრიიდან შემდეგ მეზობელ სახელმწიფოებშიაც გადავიდა. მთავრობა იბრუნებდა ყველგან იმ უფლებებს, რომელიც 1848 წ. მას გამოჰკლიოჯა ხალხმა.

განსაკუთრებულის სისასტიკით დაადგა სარეაქციო გზას ავსტრიის მთავრობა უნგრეთში. მან გააუქმა უნგრეთის პარლამენტი, გააუქმა აგრეთვე ამ პარლამენტის მიერ გამოცემული ყველა კანონი, რომელიც ხალხს მეტს უფლებასა და შედეგას აძლევდა. ეს რეაქცია არც მთავრობის დამხმარე სლავიანებს ასცდათ და თავისუფლების მოტრფილენა მტრებმა თავიანთ თავზე გამოსცადეს გაძლიერებულ და წელში გამართულ მთავრობის დაუნდობლობა.

მეტტერნიხი ისევე ავსტრიაში დაბრუნდა. ათი წლის განმავლობაში მთელი ევროპა, თითქო საღათა ძიღის მიცემული არისო, სდუმდა, — ყველგან თითქო სამუდამოდ მოსპობილიყო პოლიტიკურ ცხოვრების მაჯის ცემა და ხელმწიფეები გამარჯვების დღესასწაულობდნენ.

მაგრამ ამ სადღესასწაულო სიმღერაში სხვა ჰანგებიც ისმოდა: ყველგან საშინელის სისწრაფით იბრუნებოდა საველმწიფო ვალები და გადასახადი თან და თან მეტის სიმძიმით აწევებოდა დამონებულ ხალხს. ფინანსიურ გაჭირებაში ჩავარდნილი მთავრობა თავის საკუთარ ძალღონით ვეღარ ახერხებდა საქმის გაძლიერებას და ცხადი იყო, რომ მალე იგი იძულებული გახდება ისევ ხალხს მიჰმართოს და პარლამენტის მოწვევით მეტი წესრიგი ჩამოაგდოს სახელმწიფოს მართვასა და გამგეობაში. მართლაც, 1860 წ. 20 ოქტომბერს ავსტრიის მთავრობამ ბრძანება გამოსცა, რომლის ძალითაც ხალხს

ავსტრიასა და უნგრეთში წარმომადგენლების არჩევის უფლება უბრუნდებოდა.

უნგრელებმა ისარგებლეს ამ უფლებით და გააუქმეს მათ უკანასკნელ ეროვნულ პარლამენტის დათხოვნის შემდეგ ავსტრიის მთავრობისაგან გამოცემული ყველა კანონი და განკარგულება. ვენის მთავრობიდან ყოველ მოწერილობას უნგრელები უყურადღებოდ სტოვებდნენ და არ ასრულებდნენ. ხალხმა გადასახადებზე უარი სთქვა და ავსტრიის სასამართლოებს არ ემორჩილებოდა. ავსტრიის მეფე ამის გამო დაემუქრა უნგრელებს, თქვენს პარლამენტს დაეითხოვო, მაგრამ ამ მუქარამ არ გასჭრა.

1861 წ. 26 თებერვალს იმპერატორმა ახალი კონსტიტუცია გამოსცა, მაგრამ უნგრელებმა ისიც არა სცნეს და ხელმწიფეს 1848 წლის კონსტიტუციის აღდგენა მოსთხოვეს. არც ერთი მხარე არ აპირებდა დათმობას. საქმე ამნაირად 1867 წლამდის გაგრძელდა. ისევ ფინანსიურმა გაკვირვებამ აიძულა ავსტრიის მთავრობა შეთანხმებოდა უნგრეთს და ავსტრია და უნგრეთი საერო სახელმწიფოს სრულ უფლებიან ნახევრებად ეცნო. უნგრეთმა 1848 წლის კონსტიტუცია მიიღო,—ამ კონსტიტუციის ძალით უნგრეთის სამინისტრო უნგრეთისავე პარლამენტის წინაშე პასუხისმგებელი იყო.

ავსტრიის მთავრობამ ვერ მოსპო თავისუფლებისადმი მისწრაფება უნგრეთში. უნგრეთის რევოლუციის შედეგმა ნათლად დაამტკიცა, რომ ძალით არ შეიძლება ხალხის გულში თავისუფლებისადმი მისწრაფების მოსპობა. ძალადობა მხოლოდ ააღელვებს ხალხს და მას უმტკიცებს, რომ კეთილდღეობის მოსაპოვებლად აუცილებელი საჭიროა ძალადობის ჩამდგნა ჩამოშორება. მთავრობის ძალმომრეობას მხოლოდ დროებით შეუძლია ბრძოლის შეჩერება. მთავრობას შეუძლია სატუსაღოები ხალხით აავსოს, სახელმწიფოს ყოველ ქალაქში სარჩობელები ამართოს, დახოცოს თავისუფლების მოტრფილენი, მაგრამ თავისუფლებისადმი მისწრაფების მოსპობა მას არ შეუძლია, ეს მისწრაფება უკვდავი არის და აღრე იქნება თუ გვიან გაიმარჯვებს, ღ ხალხს თავისუფლება მიენიჭება,—თავისუფლება პოლიტიკური, სოციალური და ეროვნული. ამას ისტორია გვასწავლის, ამასვე ვგრძნობთ ყველანი, ვინც რაზე თავისუფლებას მოკლებულია და ვინც თავის თავზე პოლიტიკურ, სოციალურ და ეროვნულ დამონება—დაბრჩავენას განიცდის.

გ. გ.—ქ.

ჩვენება საპატიმროში

I

იქ, ზღვის ნაპირად, ყრუ კლდის ნაპრალებზე ციხე რამა დგას ძველად გებული, საუკუნეთა ვითარებისგან ძირით თხემამდე დახვსებული.

მიდამოსა რწყავს მის ყრუ კედლებით წყალი ცრემლებათ ჩამონაწვეთი და თვით, პირ-მქუში, ყინვა-ქარისგან შებღალულია და განაცვეთი.

ულრან ტყის წიაღს შემფარებია, არსით სიკაცხლე, არსით მზის სხივი! თავზე ადგია მხოლოდ ქანდაკი—ორთავიანი რაღაც არწივი.

კაცის ხელქმნილი, კაცთვე მტანჯველად დგას გულ ამაყი და შედიღური, თვით ემბლემია მტარვალობისა და წარმოება ჯოჯოხეთური.

იმის მრისხანე შეგ-ბნელ კედლებში ქვეწარმავალი მიმოსრიალებს და ხან მის თავზე ზღვის ქარ-გრივალი გლოვის შეგ დროშას შეაფრიალებს.

ის გლოვის ელფერს სდებს არე-მარეს, შუბლ-დაღარული, მარად მტირალი და, ვით ჯალათი კაცობრიობის, სისხლიან თვალთ გამომზირალი.

იქ ისმის მხოლოდ დარაჯთ ფეხის ხმა, შიგნით—ტანჯულთა კრულვა, კბილთ-ღრქენა, ზღვის ფრთონა, დელკა აუწერელი და ნიაგ-ქართა ზუზუნი, სტვენა.

იქ მხოლოდ გლოვა ზედ ემატება საყოველთაო სევდა-სიმწარეს, როს ბუკიოტი გაკვივის ობლად და ნაღვლიან ხმას ჰფენს არე-მარეს.

იქ დედა-მიწა მოკირწყლულია: ყორებად დგას კაცთა თავები და აღამიანს სულს უწიოკებს გულ მზარ, შეგ-ბნელი სანახავები,

იქ დგას სამსხვერპლო, სადაც ჯალათნი ტანჯულთ მახვილით უბობენ გულებს და თვით იესოს წმინდა სახელით ცეცხლს უკიდებენ მის მოკიქულებს.

იქ ისმის გმინვა გულ-შემზარი, არც შებრალება, არც სასოება... და განწირულის ხვედრია მხოლოდ გულცივი ქვეყნის ამაოება.

„ურჩთა სავანე“, ანუ „სამსხვერპლო“ იმას ოდითვე ეწოდებოდა: როგორც ვეშაპი ნთქავდა იგი ხალხს და ვით ჯურღმული არ იცებოდა.

ბუნებაც მკაცრი მასვე ხელს უწყობს,—ცა დღე და ღამე ნისლ-მობურული, იქ თვით მაისიც უღმობელია და ცივი, როგორც მტარვალის გული.

II

იქ, ბნელ საკანში, იჯდა საბრალო, ჩონჩხად ქცეული, ღონე მიხდილი, ყრუ, ცივ კედელზე მიყრდნობილიყო, ამოდგომოდა გვერდით სიკვდილი.

თმა მ-შვებული, განაწამები, სევდით მოცული, შუბლ-დაღარული მწარე ფიქრების ბუდედ ქმნილიყო, მისთვის არც შვება, არც სიხარული.

ვერცა თვისტომი, ვერც ამაზნავი ველარ აძლევდა საშველად ხელსა, ის იტანჯოდა, და ამ ტანჯვაში თვე თვეს ნისდევდა და წელი წელსა.

მხოლოდ აჩრდილი დაავადებით იჯდა ქმუნვარე, ფიქრთ ეძლეოდა,

დღეებს ითვლიდა თავის ტანჯვისას, მაგრამ დღეები არ ილევოდა.

ის ხან ოცნებით მთელსა მსოფლიოს ათვის მისწრაფებით გზად დაუფენდა და ამ ტუბილ წამში გამხდარ სახეზე კვლავ აღტაცება გადაურბენდა;

ცხოვრების ტალღებს შეომებული კვლავ ასპარეზზე მიმოფრინავდა; მაგრამ იმავ დროს ციხის კედლებში იგი ნამდვილად მხოლოდ გმინავდა.

მისი სურვილი, გრძობა-ფიქრები ციხის ცივ კედლებს ეხეთქებოდა და, რომ იმ ყრუსა ვერას აკლებდა, ფრთა შეკვეცილი იქვე კვდებოდა.

მის თითოეულ ამოგმინვაზე ციხე რაღაც ყრუდ იძლეოდა ხმას და ამონახეთქს გულიდან სევდას გაათქვეცებით უბრუნებდა მას!..

ის ხან მომაველს შეტრფოდა შორით აწმყო ტანჯვებით გარემოცული; რეული ახლდა ამხანაგად და გამხდარ სხეულში ძლიერი სული:

მეთვლე დღეა არ უქამია, სიკვდილ-სიციცხლეს ებრძვის გმირულად; სწერს გაცხარებით... ხან ციხის კედელს ის ეკვებება თავ-განწირულად...

III

შუალამეა, არსად ვინ იძვრის, გამეფებულა სიჩუმე სრული, მხოლოდ ზეცაში ღამის გუშაგი კაშკაშებს მთვარე სხივ-გაბადრული.

გულ-უხვად აფრქვევს ანარეკლ სხივებს, თავს დაქათქათებს მძინარ ქვეყანას და ყურ მახვილად შეკავშირებულს ისმენს ის ციხა და ქვეყნის „ნანას“.

სადღაც ბუჩქებში მთლად შემოლოლი აღტაცებითა, ჩუ! სტვენს ბულბული! მსმენელი გრძობით ზეცაში აჰყავს, ჰანგს ჰანგზე აბამს, ნეტარობს გული... ..

და ეს რა არის, ყვავილთა შორის მთვარის შუქზე რომ ვერცხლებერ ბრქყვიანლებს?— ცის მარგალიტი! იქვე გრძელ სარტყლად ცივ—მოკამკამე რუ მიჩხრიალებს.

ყვავილთ ნექტარი აზავებს ჰაერს, გუნდრუკ-სუნნელად ეფინება გარს და შეხამებით თვით ბუნებასთან ქებათა-ქებას უკმევს ზენაარსს.

დაბერა სიომ თფილმა, საამომ, ცით მარგალიტი კვლავ ჩამოვარდა და ამავე დროს ცაში ღამურამ— ვით მავენე სულმა— შეინავარდა.

და იქ კი ნაცვლად ბულბულითა სტვენის ისმის ზარნაშოს კენესა-ძახილი და ციხეში მჯდომს უწყსულლებს გულსა, ვით ორღესული თითქო მახვილი.

ის თითქო „ვიის“ დასძახის თავსო ბნელ საკანში მყოფ ვიხზე პატიმარს და ამ სევდის ხმას იგი, საბრალო, სევდას ჩვეული უღებს გულის კარს.

ციხეში ბეუტანს მცირე სანათი, ზის პატიმარი იქ თავ-დახრილი და იმის გამხდარ სახეზე ბრწყინავს ახალი ცრემლი მისგან დაღვრილი.

ქალაღ-მელანი, საწერ კალამი წინ, მაგიდაზე უწყვიცა მასა და ემატება ფურცელს ფურცელი, ველარ აუდის ზღვა გულის თქმასა.

თითქო ისვენებს იგი ამ შრომით, „ჰა, კიდევ ერთი, წარმოსთქვა ასე: ორიოდ სიტყვა კიდევ დავსძინო“... და გადმოშალა გვერდი მეთვლე.

დასრულდა შრომა. ამ პირში შეიღო ის გაამხნევა, გაასულმნათა და ამ დროს ციხის მცირე სარკმლიდან ბადრმა მთვარემაც ჩამოანათა.

კვლავ, ვალ-მოხდილმა, თვისი ნაშრომი გადაიკითხა, ესიყვარულა, გულში ჩაიკრა: „მიანდერძო“, და კალმით ხელში ზედ მიერულა.

და, ჰა, შემოდის ვილაც ქაბუკი, ის ნათელ-მოსით გამოისახა, თავზე დაადგა მძინარე ტანჯულს და ნუგეშის ხმით ნელა ჩასძახა:

ჩვენება:

აღსდევ, ნუ გძინავს! გამოიფხიზლე! შენ - ტანჯულისთვის რა დროს ძილია? დავიჯერო, რომ ეგ შენი გული მაგ მწარე ყოფნით კმაყოფილია?

ას:

თუმცა სიფხიზლის უშრეტო აღი სამარადისოდ გულში მეგზვნების, და, აბა, რა ექნა? პირ-აკრული ვარ და ნება არ მაქვს გამოლოცების!

ულმო მტარვალმა დაგვრია ხელი მით ისახელა თავი ყველაზე,— მე აქ მაწამეს, სხეები დახვრიტეს, ზოგიც გაგზავნეს საარჩობელაზე.

ჩვენება:

რისთვის დაგრიათ, რა ჩაიღინეთ?

ას:

პური ვითხოვეთ, გეშოიდა რაკი, მან მოგვიხალა გულში ტყვიება და შეიწირა კაცთა ზვარაკი!...

ალარ დაინდო არსად მოხუცი, არც ახალგაზდა, უსუსურები და, ვინც გადარჩა, ტყე-ტყე დალიან მშიერ-ტიტვლები, უბედურები...

ჩვენება:

რად შეარჩინეთ და არ იბრძოლეთ თვით უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე?

ას:

ჩვენ ბევრი რამე როდილა გვიკლდა თვით საბოლოო გამარჯვებამდე;

ეს კი არა და — ჩვენთან ბრძოლაზე ცტარვალმა თითქმის აიღო ხელი, მაგრამ ჩვენ შორის გაჩნდა იუდა და იმ წყეულმა გამოგვქრა ყელი!

ჩვენება:

და შეარჩინეთ, განა, იმ ვერაჯე ქვეყნის ღალატი? ვით დავიჯერო?

ას:

თვით ჩემის ხელით მივუწყე მე მას მისი წილხვედრი სამაგიერო.

ჩვენება

ხომ კიდევა გყავთ ქვეყნად მებრძოლი?

ას:

გვყავს...

ჩვენება:

არც დაიღვრა?

ას:

არა, აროდეს!

ჩვენება:

თუ ქვეყნისათვის მებრძოლთა რაზმი თან და თან მატობს, — მაშ, გიხაროდეს!

თავისუფალ გყოფ ამ ალაგიდან, რომ მით მოგვეცეს სიცოცხლე მტკბარი...

ას:

როგორ, რა რიგად, როს საპრობილის დასშული არის სიმტკიცით კარი?!

ჩვენება:

ამ ალაგს ყოფნა შენი აწ კარა, ზენამ გისმინა, მოგეცა შეება და სულ მღვიძარეს მან მიანიჭა გამხდარ სხეულზე მით გამარჯვება.

ეგ რა გიჭირავს? ამ ქალაქებში, წინ რომ გიწყვიტა, რა გიწერია?

ას:

ეს... მცირე რამე... მხოლოდ ის გრძნობა, რითაც ეს გული ანამგერა.

და გთხოვ ანდერძად ეს ვადამიკე ჩემებრ ეკლიან გზაზე მომავალს, რომ იგი თავის მოქმედების დროს გაუსწორებდეს მას ხან და ხან თვალს!

დღე, ქვეყნისთვის მებრძოლთა სისხლი რა ერთი ცვარიც დაიღვრებოდეს, საშვილის შვილი და საანდერძოდ სულ მატინად იწერებოდეს!..

კამ ირაყრაქა და განთიადმა აღმოსავლეთი წითლად შეღება,

მხესაც წვერი ჰქრა და მის სხივს მდგლო ძირს ფიანდაზად შემოეგება.

ციხის შავ კედლებს რომ მოხვდა სხივი, — მთელი იმ ღამის განაწვალები ზანტად წამოღდა ციხის დარაჯი და მოიფშენიჭა ძალით თვალები.

კარი გააღო, მყის ელდა ეცა, რომ დაინახა უსულო გვამი, ხელში კალამი, წინ ქალაქდთ გროვა და ზედ ცრემლები მისგან ნანამი.

დ. იაომაშვილი.

მომხმარებელი საზოგადოებები იტალიაში

მომხმარებელმა საზოგადოებებმა იტალიაში ფეხის მოკიდება დაიწყეს გასულ საუკუნის მესამოცდაათე წლებში. პირველობა ეკუთვნის ტურინს, სადაც იმ ზამთარში სანოვაციის გაძვირების გამო რკინის გზებზე მომუშავე 800 მუშამ განიზრახეს მომხმარებელ საზოგადოების დაარსება და რჩევა სთხოვეს რკინის გზის კაპანიის დირექტორს, რომელიც დიდს თანაგრძნობით მიეგება მათ საქმეს და მუშებისგანვე მთელი კომისია გაგზავნა საფრანგეთში იქაურ მომხმარებელ საზოგადოებების შესასწავლად. კომისია ჯერ არც კი დაბრუნებულყო, რომ ასეთივე საზოგადოებები შეადგინეს ფლორენციასა, მილანსა და ვერონაში. იდეა ყველა რკინის გზების მოსამსახურეთათვის ერთ მომხმარებელ საზოგადოების დაარსებისა არ განხორციელდა, მაგრამ ცალკე საზოგადოებები ზემოხსენებულ ქალაქებს გარდა ბევრგან დაარსდა.

1864 წელს „იტალიის კოოპერაციების მამამ“, პროფესორმა ვიგანომ კომოში როჩდელის სისტემის მომხმარებელი საზოგადოება დააარსა*). აქედან იწყება იტალიის კოოპერაციის გაფურჩქვნა. შემდეგში მომხმარებელ საზოგადოებათა უმეტესმა ნაწილმა როჩდელის სისტემას თავი დაანება და გადავიდა უწინდელ სისტემაზე, საქონლის გაყიდვაზე თავის ფასად, რადგან იტალიელ ხელმოკლე მუშას საქონლის იაფი ყიდვა უფრო აინტერესებდა, ვიდრე დვიდენდი. უკვე 1868 წ. მთელ იტალიაში ასამდე საზოგადოება ითვლებოდა. აქედან მხოლოდ 16 საზოგადოება იყო მოწყობილი ინგლისურად. 1889 წელს იტალიაში უკვე 681 საზოგადოება ითვლებოდა, 1895 წ. კი — 1018 საზოგადოება. უმეტესი ნაწილი მომხმარებელ საზოგადოებებისა ქალაქებშია, სადაც ცხოვრება გაცილებით უფრო ძვირია, ვიდრე სოფლად. ეს იმით აიხსნება, რომ იტალიის ქალაქებში სოფლიდან შეტანილ სურსათს ბაეი აღვეს. მართალია, ასეთ ვე ბაეი აღვეს საფრანგეთის, ავსტრიისა და ლოტარინგიის ქალაქებსაც, მაგრამ შედარებით იტალიის ქალაქები დიდ ბიეს იღებენ და ცხოვრებას ხელოვნურად აძვირებენ.

იტალიის მომხმარებელ საზოგადოებაში წვერად შესვლა ძალიან ადვილია. თითო პაი ღირს 50 ჩენტესიმიდამ (18 კაპ.) 100 ლირამდის (37 მან.) საკომერციო კანონი ამაზე მეტად პაის გაძვირების ნებას არ აძლევდა. ჩვეულებრივი ფასი პაისა უდრის 5 - 10 ლირას (ლირა უდრის 37 კაპ.). მისი გადახდა

*) მომხმარებელ საზოგადოების სხვა და სხვა სისტემების შესახებ იხ. „ივერია“ № 2.

ნაწილ ნაწილადაც შეიძლება. არის ერთი ისეთი საზოგადოებაც სოფელში, სადაც პაის უძველესი შეიძლება ქირნახულით. საკომერციო კანონი დაწერილებით აღნიშნავს ერთი კაცის ხელში მოგროვილ პაების რაოდენობას. ზოგ საზოგადოების წესდება ერთ პაიზე მეტის შექმნის უფლებას არ იძლევა. იტალიის მომხმ. საზოგადოებათა უმეტესი ნაწილი საქონელს ბაზრის ფასად კი არ ჰყიდის, არამედ თავის ფასად და ზედ უმატებს აღმინისტრაციის შესანახად საქირო ხარჯს. 1905 წელს მთავრობამ დაწერილებით გამოიკვლია მომხმარებელ საზოგადოებათა საქმის წარმოების სისტემა. აღმოჩნდა, რომ 159 საზოგადოებიდან 119 საზოგადოება საქონელს თავის ფასად ჰყიდის, 40 საზოგადოება კი—ზომიერ საბაზრო ფასად. ფაქტიურად ისეთ საზოგადოებებს, რომელნიც საქონელს თავის ფასად ჰყიდის, წლის ბოლოში ყოველთვის რჩებათ პატარა მოგება და დივიდენდი. ამ მხრით ეს საზოგადოებებიც ინგლისურ სისტემას ჰგვანან. ნამდვილ ინგლისურ სისტემას მხოლოდ რამდენიმე საზოგადოება მისდევს, რომელნიც სხვებთან შედარებით ღონივრები არიან. ასე ვაქრობენ დიდი საზოგადოებები და მათ პრაქტიკიდან ნათლად სჩანს. რომ საბაზრო ფასებით საქონლის გაყიდვა მომხმარებლებს ხელმოქერილობას აჩვენებს. თავის ფასად საქონლის გაყიდვა ადგილობრივ ვაჭრებსაც ფასების დაკლებას იძლეობს, მაგრამ სამაგიეროდ ძალიან აბრაზებს და ამხედრებს მომხმარებელ საზოგადოებებს წინააღმდეგ.

იტალიაში ძალიან განშირებულია ნისიად ვაჭრობა. მომხმარებელი საზოგადოებები ძალიან დაჩვივნენ ნისიად ვაჭრობას, რაიც მცხოვრებთა ხელმოკლეობით აიხსნება. უმეტეს შემთხვევაში ნისიას იმაზე მეტს არ იძლევიან, რაც პაი ღირს. ორი სასოფლო საზოგადოება ღარიბებს დღეში ერთ ლირის ნისიას აძლევს ერთი თვის განმავლობაში. გარეშე პირებს იშვიათად მიჰყიდიან ხოლმე საქონელს. 448 საზოგადოებიდან მხოლოდ 51 საზოგადოება ვაჭრობს გარეშე მათანაც.

დივიდენდის განაწილებაც სხვა და სხვა წესით ხდება. ზოგი საზოგადოება კაპიტალისტურ წესს მისდევს, ე. ი. დივიდენდს აქციების მიხედვით იძლევა, ზოგი კი, პირიქით, დივიდენდს წაღებულ საქონლის რაოდენობით ანაწილებს. უმეტეს ნაწილად დივიდენდი 5—6% უდრის. სათადარიგო თანხისთვის სტოვებენ არა ნაკლებ იმ პროცენტისა, რომელიც აღნიშნულია საკომერციო კანონებში. ნაწილი დივიდენდისა მიდის სხვა და სხვა სასარგებლო დაწესებულებებზე: კოოპერაციულ პროპაგანდაზე, ინვალიდების შენახვაზე, საავადმყოფო კასების დაარსებაზე და სხ.

მთავრობამ საქმის გამოსაკვლევად შეკითხვით მიმართა მომხმარებელ საზოგადოებებს, რაზედაც 750 დამოუკიდებელ საზოგადოებიდან მხოლოდ 283 საზოგადოებამ გასცა პასუხი. საერთოდ მათ ჰყავდათ 95, 286 წევრი. ცხა საზოგადოებას თითოს 1000-ზე მეტი წევრი ჰყავდა. 291 საზოგადოებას წლის განმავლობაში ჰქონია 24,204 416 ლირის ალბ-მიკემობა. იმავე წინა განმავლობაში მათ ეყიდათ 20, 417,

012 ლირის საქონელი. 5 საზოგადოება ჰყიდდა სხვა და სხვა საქონელსაც, დანარჩენნი მხოლოდ სურსათს ჰყიდდნენ.

უფრო საინტერესოა მეორე გამოკვლევა, რომელიც „იტალიის კოოპერაციოთა ეროვნულმა ლიგამ“ მოახდინა 1902 წელს. 861 საზოგადოებიდან შეკითხვას პასუხი გასცა 703 საზოგადოებამ. საერთო რიცხვი მათ წევრებისა უდრიდა 186, 568-ს. ნამდვილად კი 1714 კოოპერაციულ დაწესებულებას 567, 430 წევრი ჰყავთ. ამავე წელს 703 საზოგადოების ალბ-მიკემობა უდრიდა 58, 930, 570 ლირას. 583 საზოგადოებიდან 323 საზოგადოება მხოლოდ წევრებს აძლევს საქონელს, 260—ყველას, 396 საზოგადოება საბაზრო ფასად ჰყიდის საქონელს, 257—თავისი ფასად.

შემოხსენებულ გამოკვლევით გამოირკვა, რომ უყანასკენლ ხანებში ხელმეორედ გავრცელდა როჩდელის სისტემის საზოგადოებები: 703 საზოგადოებიდან 326 საზოგადოება საბაზრო ფასად ჰყიდის საქონელს.

ებლა ოდნავ გადავივლოთ თვალი იტალიის საუკეთესო მომხმარებელ საზოგადოებათა ისტორიის და მათ ორგანიზაციას. ამ მხრით ყველაზე წინ სდგას ქალაქი მილანი, სადაც 150,000 მუშა ირიცხება. ყველაზე დიდი საზოგადოება არის ეგრედ წოდებული „Unione cooperativa“, რომელსაც 57000 წევრი ჰყავს. აქედან ერთ მესამედს ქალები შეადგენენ მისი ალბ-მიკემობა 1902 წელს უდრიდა თითქმის 7 მილიონ ლირას და ამ მხრით ჩამოუყვარდებოდა მილანში მხოლოდ ერთ კერძო ფირმას და მომხმარებელ საზოგადოებათა შორის აფიცერთა საზოგადოებას რომში. მას უჭირავს ორი სართული უშველებელ ხუთ სართულიან საკუთარ სახლისა. იმავე ქალაქში მას აქვს 21 განყოფილება, ერთი ბერლინი, საკუთარი სამკერვალოები, ღვინის სარდაფები, ფურნები და ლაბორატორია სურსათის გასაწმენდად. საზოგადოება საქონელს ზომიერ საბაზრო ფასებში ჰყიდის, მაგრამ მაინც დიდი შემოსავალი აქვს. 1902 წელს მას წმინდა შემოსავალი დარჩა 325000 ლირა. შემოსავალს წესდების ძალით ასე ანაწილებენ: 10% სათადარიგო თანხაში, 10%—დამხმარებელ კასსას, 1% კოოპერაციის პრინციპების პროპაგანდას, 3% აღმინისტრაციის და 76 მომხმარებლებს. ამ საზოგადოებას აქვს საკუთარი საკოოპერაციო ყოველთვიური ტურნალი, საზოგადო ბიბლიოთეკა, მშენებელი საურთიერთო დამხმარებელი კასსა და სხვ.

ამ საზოგადოების გარდა მილანში ოთხი დიდი საზოგადოებაა, რომელნიც თითქმის არაფრით განიჭვიან ზემოხსენებულ საზოგადოებისგან, მაგრამ მასზე ნაკლები წევრი ჰყავთ და ვაჭრობაც ნაკლები აქვთ. მილანში არსებობს ორიგინალური კოოპერაციული რესტორანი, რომელსაც 1902 წელს 850 წევრი ჰყავდა და მისი ალბ-მიკემობა 400,000 ლირას უდრიდა.

მაგრამ ყველაზე უფრო საგულსხმო მომხმარებელი საზოგადოება—„Alleanza cooperativa“—არსებობს ტურინში. ამ ქალაქს მას ჰყავს 12,000 წევრი. მას აქვს 15 შალაზა

ნ-საყსბო, 3 აფთიაქი, 2 სახარაზო და სამკერვალო, შეშის საწყობი, ღვინის სარდაფი და რესტორანი. გარდა ამისა მას აქვს 2 რესტორანი ქალაქ გარეთ, სადაც სურსათში ბავს არ იხდინან, და სავაჭრო განყოფილება სიმპლონის გვირაბთან; მისი მოგება უდრის 4⁰/₁₀ ს, ხოლო მისი განაწილება ხდება პროპორციონალურად ნაყიდ საქონლისა წევრებსა და უბრალო მყიდველთა შორის. მაგრამ ამ საზოგადოებამ ხალხის ნდობა დაიმსახურა არა მოგების დემოკრატიულ განაწილებით, არამედ საქონლის სიახფითა და ხარისხით.

გენუაში არსებობს ერთი მომხმარებელი საზოგადოება. რომელიც იმით განირჩევა სხვა საზოგადოებებისგან, რომ საკუთარ ფქვილს, ზეთის ხილს, მკარონსა და სხვა საქონელს უზაფენის სხვა და სხვა მომხმარებელ საზოგადოებებს.

რომი სამრეწველო ქალაქი არ არის, მაგრამ კოოპერაციამ აქაც ღრმად გაიდგა ფესვები. ყველაზე დიდი მომხმარებელი საზოგადოება იტალიაში არის „Unione militare“, რომელსაც 16,000 წევრი ჰყავდა და რომელმაც 1900 წ. 7,842,268 ლირის საქონელი დაატრიალა. 1900 წელს მას წმინდა მოგებად დარჩა 1,863,546 ლირა. საზოგადოების წევრად ითვლებიან მხოლოდ აფიცრები და მათი ოჯახის წევრები. საზოგადოების მალაზიებში საქონლის ყიდვა შეუძლიან ყველას, მოგებას ანაწილებენ პროპორციონალურად ნაყიდ საქონლის რაოდენობის მიხედვით. ამ საზოგადოებამ ძალიან დასწია რომში საქონლის ფასი, ხოლო აფიცრებისთვის საქონელი ფასმა 50—70%-ით დაიკლო. ეს საზოგადოება ყველაფერში მხარს უჭერს კოოპერაციას და ყოველნაირ საშუალოს კოოპერაციულად შეკავშირებულ მუშებს უთმობს და საქონლის ყიდვაშიც უპირატესობას კოოპერაციულად მოწყობილ ფირმებს აძლევს. საზოგადოების ღვინის სარდაფი რომის შესანიშნავ დაწესებულებად ითვლება. ევროპაში არსებულ აფიცრთა საზოგადოებათა შორის მას პირველი ადგილი უჭირავს ყოველ მხრით.

იტალიის მომხმარებელ საზოგადოებათა ერთი ნაწილი შეკავშირებულია „კოოპერაციის ეროვნულ ლიგა“-ს მომხმარებელ საზოგადოებათა გარდა ლიგას ეკუთვნის რამდენიმე საწარმოო საზოგადოება და არტელი. 1899 წელს ლიგაში მონაწილეობას იღებდა 334 კოოპერაცია, რომელთაც 220,000 წევრი ჰყავდათ და 10 მილიონი ლირის თანხა ჰქონდათ. „ეროვნულ ლიგას“ შემდეგი მიზანი აქვს: იგი კოოპერაციის იდეას ავრცელებს ბეჭდვით სიტყვისა და კონგრესების საშუალებით, აგროვებს სტატისტიკურ ცნობებს, იძლევა იურიდიულ და აღმინისტრაციულ რჩევას, ხელს უწყობს კომერციულ ურთიერთობას არტელებსა, მომხმარებელ საზოგადოებებსა და მწარმოებელთა შორის, ცდილობს კოოპერაციებისთვის ხელსაყრელი და სასარგებლო კანონები გამოაცემინოს პარლამენტს და სხ. ლიგაში შესვლის მსურველი კოოპერაცია, თუ წას 200 წევრზე მეტი არა ჰყავს, იხდის 10 ლირას, თუ 400-მდე წევრი ჰყავს, — 20 ლირას, თუ 700 მდე. — 30 ლირას, თუ 1000-მდე

— 100 ლირას და სხ. კოოპერაციებს უფლება აქვთ განცხადებები და ანგარიშები დაბეჭდონ უფასოდ ლიგის საკუთარ გაზეთში.

„ეროვნულ ლიგის“ მთავარ ძარღვად ითვლება ყოველ წლიური კონგრესი იტალიის კოოპერაციულ საზოგადოებებისა. 1903 წელს გენუაში მომხდარ კონგრესს დაესწრო იტალიის პარლამენტის 6 სოციალისტი დეპუტატი, რომელნიც სხვა და სხვა კოოპერაციებისაგან დედეგატებად იყვნენ არჩეული. კონგრესი მრავალ სხვა და სხვა სერიოზულ საკითხებს არჩევს და მტკიცედ იცავს ნეიტრალურ პრინციპს: პარტიული ინტერესი, შუღლი და კამათი ასეთ კონგრესებზე უარყოფილია.

პოლიტიკურად კოოპერაციებით სარგებლობენ მხოლოდ კლერიკალები, რომელთაც იგი პოლიტიკურ და სარწმუნოებრივ პროპაგანდის იარაღად გადააქცევს და ხელში ჩაიგდეს უმეტესი ნაწილი შემნახველ კასებისა, კოოპერაციულ ფერმებისა და სასოფლო სამეურნეო საზოგადოებებისა. კლერიკალები უფრო სოფლად მუშაობენ, ქალაქს კი ახლო ვერ უდგებიან, რადგან აქ უფრო განვითარებულ მუშებში არავითარი ნიადაგი არა აქვთ.

სარჩინო:—სამღვდელოების ბრძოლა.—ხანმოკლე სათათბირო. ს. მ.—ლისა.—პატარა ფიქრები ა.—ლისა.—სახელმწიფო (პ. ლავროვისა)—დონისა.—უნგრეთის აჯანყება გ. გ.—ქისი.—ჩვენება საპატიმროში. დ. თომასელოსა.—მომხმარებელი საზოგადოებები იტალიაში, მ.—სა.

რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.

ყოველკვირეული სასალხო გაზეთი
გ ლ ე ს ი

გაზეთი ემსახურება მიწის მუშა გლეხობის ინტერებს: მიწა და თავისუფლება. მიწის მუშებს! გაზეთი ხელს შეუწყობს მშრომელ გლეხების განვითარებას, გამოარკვევს ადგილობრივ საქორებებს და გააცნობს ჩვენს გლეხებს რუსეთის და ევროპის გლეხობის მოძრაობას. პროლეტარიატი და გლეხობა ის მოწინავე რაზმია, ის მშრომელი კლასი, რომელიც თავის ოფლით ასაზრდოებს მთელს ქვეყანას და რომელიც უშაბდებს კაცობრიობას განახლებას და ახალს, სამართლიანობასა, თანასწორობასა და თავისუფლებას დამყარებულს ცხოვრებას. ფასი გაზეთისა: წლის დასაწყისში 1 მან. და 60 კაპ., სემას თვით — 80 კა., წაღკმ №—6 ო.

გოითხოვით ნაზღვილი
„იმომრინი“ მ. პ. ლემპეისა

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე დღეში ძველს ზებერას ზ მეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტიკეტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22437.

იყიდება ტფილისში—საფთოთაქო საქონლის კავკასიის სავაჭრო ამხანაგობისა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში.
(წლ.)